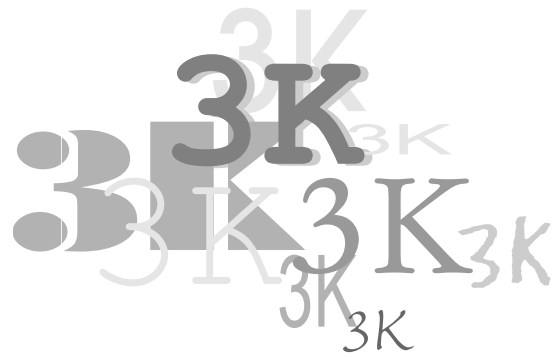

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

Ünnepeld a közösséged!

Idén először, május 8-14-ig került megrendezésre a Községek Hete, amely csaknem kilencszáz programot kínált országos rendezvénysorozatában, s egy héten át várta színes eseményekkel az érdeklődőket. Az idén első alkalommal megrendezett programsorozattal a szervezők egy évente visszatérő hagyományt szeretnének teremteni. A rendezvény fő célja, hogy az egyre inkább elmagányosodó társadalmunk figyelmét felhívja a közösségek szükségességére, a közösségi kezdeményezésekre, valamint azokra az élményekre és értékekre, melyeket egy közösség a tagjainak adhat.

*Fotóink a Községek Hetének ünnepélyes megnyitóján készültek.
A fotókat Kelemen Dániel készítette.*

belső borító az elején

belső borító a végén

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

26. évfolyam 5. szám

2017. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

Oros Sándor: Évindító KSZR-nap Csongrád megyében 3

Műhelykérdések

Dancs Szabolcs: Az RDA mint a katalogizálás új nemzetközi szabályzata? 9

Szepesi Judit: EVS a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban 18

Konferenciák

Horváth Tamás: Agrárkönyvtárak a változó világban 22

Moldován István: Digitálisan létrejött 'kéziratok' kezelése 28

Extra Hungariam

Milena Zelko: A könyv által fejlődöm című olvasási projekt fontossága
Szlovéniában 36

Könyv

Bényei Miklós: Buzinkay Géza szintézise. A magyar sajtó és újságírás története
a kezdetektől a rendszerváltásig 43

Szakmári Klára: IFLA Iskolai könyvtári útmutató
2. átdolgozott kiadás – ismertetés 47

From the contents

Szabolcs Dancs: RDA as the new international cataloging standard? (9)

Tamás Horváth: Agricultural libraries in a changing world (22)

István Moldován: Handling born digital documents (28)

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem tanára; *Dancs Szabolcs*, az OSZK főtanácsadója; *Horváth Tamás*, a Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa, az MKE Mezőgazdasági Szervezetének elnöke; *Moldován István*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársa; *Oros Sándor*, a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár hálózati munkatársa; *Szarmári Klára*, a budapesti Budai Nagy Antal Gimnázium könyvtárosánára; *Szepesi Judit*, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár munkatársa; *Milena Zelko*, a Muraszombati Gimnázium könyvtárosánára

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Oros Sándor

Évindító KSZR-nap Csongrád megyében

A Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár idén negyedik alkalommal invitálta a Csongrád megyei KSZR-hez csatlakozott partner települések polgármestereit, vezetőit évnítói tanácskozásra. Immáron hagyomány, hogy az év elején személyes találkozásra, közös gondolkodásra hívjuk partnereinket.

Ez az alkalom a szolgáltató könyvtár és a szolgáltató közösségek számára egyaránt fontos. Természetesen jogszabályi kötelezettségeinknek minden évben eleget teszünk. Elkészítjük a részletes beszámolót a minisztérium, a fenntartó, valamint az egyes települések számára is. Ezeket a beszámoló dokumentumokat minden évben elérhetővé tesszük a nagyközönség számára is, ugyanakkor kiemelten fontosnak tartjuk, hogy évente egyszer együtt lehessünk a települések vezetőivel és a szolgáltató helyek munkatársaival.

Együtt, egy időben és egy helyen. Mindhárom feltétel nagyon fontos. A megye adottságaiból következik, hogy megtehetjük ezt. Amennyiben a lehetőség adott, érdemes és hasznos élnünk vele. Lehetőségünk van megszervezni a programot, hiszen jelenleg 36 szerződött település vezetőit és dolgozóit kell vendégül látnunk.

A Csongrád megyei KSZR

Csongrád megye sajátos földrajzi elrendezésű. Mindössze 60 önálló település található a megyében, 10 város és 50 község. A KSZR szolgáltatás szempontjából fontos, hogy szintén 50 azon települések száma, ahol a lakosság nem éri el az 5000 főt. Csanádpalota, bár 2009 óta város, lélekszáma mindössze 2971 fő, míg Algyő 1997 óta ismét önálló településként 5372 főnek ad otthont.

A megye lakosságából mindössze 104315 fő él 5000 fő alatti településen, 2017-ben 57468 fő él a Somogyi-könyvtár által ellátott 36 településen. A megye településeinek lélekszáma igen kiegyensúlyozott. A legkisebb település (Kövegy) lakosságának száma is 401 fő.

A Csongrád megyei KSZR szolgáltatáshoz 2013. január 1-én 25 település csatlakozott. Minden évben nőtt az ellátott települések száma, így nőtt az év eleji találkozókra részt vevők száma is.

Csongrád megyében nem csak a települések száma csekély, de viszonylag kis területű megye is. Közigazgatásilag 7 járásra osztható. Járásonként azonban nagyon eltérő a települések száma és eloszlása. Míg a Csongrádi járásban 4, addig a Makói járásban 15 település található. Ennek köszönhető, hogy a szolgáltatásban részt vevő települések eloszlása sem egyenletes, ami részben megkönnyíti, részben megnehezíti a napi munkát. Jelen szempont szerint vizsgálva ez megkönnyíti számunkra a szervezést, a partnerek számára pedig az utazást.

A számok tükrében is látható, hogy a bevezetőben vázolt program Csongrád megyében könnyen megvalósítható. Amennyiben minden meghívott partner elfogadná a meghívást, akkor is maximum 80 fő lenne jelen.

A találkozók története

2014. február 6-án¹ tartottuk az első összejövetelt. Szerettünk volna egy olyan fórumot kialakítani, ahol megmutathatjuk magunkat, találkozhatunk partnereinkkel, partnereink is találkozhatnak egymással, és el is mondhatják véleményüket, problémáikat. Nagyon fontos szempont volt, hogy a kommunikáció kétirányú legyen. Minden hasonló rendezvényen általánosan elterjedt, hogy valamilyen formában teret adnak a kérdéseknek. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ilyen esetben nagyon nehéz megszólítani a jelenlévőket. Ez valóban nehéz feladat volt számunkra is. A program összeállításánál is mindig törekedtünk arra, hogy minél nagyobb teret tudjunk biztosítani a kérdéseknek, az eszmecsereinek. Így volt ez az első alkalommal is. Igyekezünk teret és időt adni a hasznos konzultációnak.

2015 februárjára² már tapasztaltabbak voltunk. Az előző évi ötletünket mindenképpen folytatni kívántuk, azonban láttuk azt is, hogy fejleszteni, módosítani szükséges. Mivel a Somogyi-könyvtárnak nem volt korábban tapasztalata a kistérségi ellátásban, a 2013-as év minden szempontból tanulóév volt számunkra. Közösén alakítottuk ki a Csongrád megyei rendszert, természetesen nagyban támaszkodva a korábbi évek tapasztalatára. 2013-at megelőzően a makói József Attila Városi Könyvtár, valamint a Szentesi Városi Könyvtár Nonprofit Kft. működtetett kistérségi ellátást. Az ő munkájukra, eredményeikre támaszkodva indulhatott el 2013-ban a megváltozott jogszabályi körülmények között a Csongrád megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. Amikor 2014-ben visszatekintettünk az előző évre, akkor szembesültünk vele igazán, hogy a 2013-as év elsősorban a rendszerkialakítás és indítás jegyében telt.

2015-ben már a működő rendszer eredményeiről számolhattunk be a hozzánk érkező partnereinknek. A szakmai nap felépítésén nem változtattunk. Ismertettük az elmúlt év eredményeit, történéseit, problémáit. Igyekezünk felvázolni, hogy az első hónap megbeszélései, az elmúlt év tapasztalatai alapján milyen fejlesztési terveink vannak az adott évre. Vázlatosan ismertettük az éves munkatervünket.

A változtatás és jobbítás kényszere minden rendezvényben benne van. Mi is valami újat, pluszt szerettünk volna adni. Ekkor már beszámolhattunk az elmúlt évi elégedettségi felmérésünk eredményeiről, amire az újévi terveket építhettük.

Felismertük, hogy mindenképpen olyan előadást is be kell építenünk a napirendi pontok közé, amely tartalma valóban érinti is a települések vezetőinek mindennapjait.

Ezért az előadások sorába építettünk egy ismertetést a rendszer jogszabályi háttéréről, a kötelezettségekről, feladatokról. Ez elsősorban a települések vezetőinek, valamint a szintén meghívott jegyzőknek szólt.

2016 februárjában³ már 34 település képviselőjét vártuk a Somogyi-könyvtárba. A hagyományos felépítés mellett ismét igyekeztünk újítani, érdekesebbé tenni szakmai napunkat. Természetesen most is fontos volt, hogy röviden összefoglaljuk az elmúlt közös évünket, hogy a jelenlévők láthassák, hallhassák, mi minden történt a megye más településein. Fontos volt, hogy a következő évünk terveit együtt beszélhessük át, s a hallgatóság közösen ismerje meg elképzeléseinket. Most sem maradhatott el a tájékoztató előadás.

Ahogy az előző évben, most is olyan témát kerestünk, amely mindenkit érint és érdekel, amiből mindannyian tanulhatunk, mindannyiunk munkájában hasznossá válik. Ezért is kerestünk olyan külső előadót, aki mindenki számára hiteles. A szakmai nap sikerét nem befolyásolta, de a fényét emelte a külsős előadó.

Mivel közösen dolgozunk a településekkel, célunk az is, hogy ne csak mi szerepeljünk, hanem egy-egy kistépülés is bemutatkozhatson ezen a fórumon is. Így 2016-ban felkértük Ferencszállás polgármesterét, hogy az ő szemszögéből mutassa be a Somogyi-könyvtár és az adott falu közös munkáját, kapcsolatát.

2017-ben⁴ már az előző évek tapasztalataiból építkezve szerveztük a szakmai napot. A negyedik alkalommal már talán elmondhatjuk, hogy hagyománnyá vált az évindító beszélgetés. Ismét volt külsős előadó, akinek a szavai vitát és valódi kétirányú kommunikációt eredményeztek. Sikerült a délelőttöt interaktívvá tenni. A hozzánk érkező településvezetők valóban kérdezhettek és kérdeztek vendégunktől. Olyan aktuális témát találtunk (kulturális közmunka-program), amely valóban minden fenntartót érint és érdekel, ha nem is konkrétan a könyvtári ellátással kapcsolatosan.

Minden ilyen programnál kiemelt célunk, hogy ne csak önmagunkról beszéljünk, de olyan témát találjuk, amely mindannyiunkról és mindannyiunknak szól.

Az évek folyamán sikerült valóban olyanná tenni ezt a szakmai napot, amelynek megálmodtuk. Hasznos információk, a programon aktívan részt vevő közönség, amely így közösséggé alakul, és valódi interperszonális kapcsolat a szolgáltatás minden szereplője részvételével. Mivel közzismert tény, hogy fehér asztal mellett könnyebb tárgyalni, minden alkalommal igyekeztünk teret adni a kötetlenebb személyes találkozásoknak is.

A szakmai napok fontossága

A KSZR évnyitó napunk azért is tudott hagyománnyá válni, mert minden szereplője számára hasznosnak és fontosnak bizonyult.

A megyei könyvtár

Fontos ez a találkozó a Somogyi-könyvtár számára. Szükséges volt egy olyan fórumot találni, ahol elmondhatjuk eredményeinket, ahol bemutatathatjuk mindennapi munkánkat. Természetesen a partnerek látják, hogy milyen munka, milyen fejlesztések zajlanak egy-egy szolgáltató helyen. Azon települések vezetői, akik számára fontos a település kulturális ellátása, minden esetben tudják és látják, hogy milyen munka folyik a könyvtárban. Látják, hogy milyen fejlesztéseket végzünk, látják az állomány frissülését, a programokat. Gyakran közösen szervezzük a kulturális, olvasásnépszerűsítő programokat.

A települések vezetői minden év május 31. napjáig megkapják a részletes beszámolót az előző évi munkáról. De ott pusztán adatokat, számsorokat látnak. Nem látják mögötte az embert, a mindennapi aprólékos munkát. A pusztá számok nem mutatják meg, hogy kik és milyen módon dolgoznak azért, hogy egy-egy dokumentum eljusson az adott település könyvtárhasználójához.

Ezen bemutatók, diasorok segítik láthatóvá tenni a Somogyi-könyvtár minden dolgozóját, a szolgáltatásban részt vevő összes kolléga munkáját. Fontos bemutatnunk, hogy nem csak a néhány általuk is ismert arc és név dolgozik a települések kulturális ellátásáért.

Ugyanígy fontos a Somogyi-könyvtár munkatársai számára, hogy személyesen is találkozhatnak azokkal, akikért dolgoznak.

Fontos, hogy az ismert mutatókat egyben láttassuk. Valójában úgy válnak igazi eredménymutatóvá, ha mellette ott található egy kontrolladat is. Ha minden jelenlévő látja, hogy a szomszéd település milyen eredményeket ért el.

Kiemelt célunk, hogy egy időben találkozhassunk partnereinkkel. Így ugyanazok az információk jutnak el mindenkinek, s azokat hasonló módon, akár együtt is értelmezhetjük. A felmerülő kérdéseikre egy időben és egyértelműen tudunk válaszolni. A mi kérdéseink, kéréseink is tisztázódnak, így az arra érkező reakciók is megbízhatóbbak.

Az együttlét magával hozza, hogy a polgármestertársak is találkozhatnak. Átbeszélhetik az őket érdeklő, érintő kérdéseket. Észrevételeik újabb ötleteket szülhetnek, ezzel segítve az együtt gondolkodást.

A szakmai napon nem csak a vezetőket, de a szolgáltató helyek könyvtárosait is várjuk és vendégül látjuk. Így ez számunkra is egy újabb fórum a személyes találkozásra és tapasztalatcserére. A szolgáltató helyek könyvtárosai, munkatársai szempontjából is fontos számunkra, hogy egy időben, egyszerre, személyesen elérhetőek ezen a napon. A Csongrád megyei KSZR-en belül is megvan az a szakmai levelezőlista, blog, zárt elektronikus csoport, ahol a kollégák egyszerre elérhetőek, viszont semmi se pótolhatja a személyes találkozást. Így ez a nap erre is lehetőséget biztosít számunkra, hogy az év indításkor felmerülő kérdéseket megvitassuk.

Polgármesterek

Ahogy számunkra fontos az együttlét, úgy az évindító nap sikere mutatja, hogy partnereink számára is fontos a személyes találkozás. Évről évre egyre több polgármester fogadja el invitációnkat és áldozza ránk idejét.

Fontos számunkra, hogy ne csak olvassák, de meg is tudják hallgatni beszámolóinkat. Fontos, hogy lássák, mi történik náluk, de még fontosabb, hogy láthatják, hogy mi minden zajlik más településen. A magyar nyelv kincsesára a szomszédal kapcsolatos mondásoknak: szomszéd fűje, török átok, szomszéd tehene, hogy csak a legismertebbeket említsem. Mindenesetre mindenki számára fontos, hogy összehasonlíthassa saját munkáját és saját települését más hasonlóval. Szakmai napunkkal egy újabb lehetőséget biztosítunk erre.

Ugyanígy lehetőséget biztosítunk a személyes találkozásra is. Egyre kevesebb azon rendezvények száma, ahol a polgármesterek találkozhatnak. Önhittség lenne azt állítani, hogy programunkon csak a könyvtári ellátásról beszélnek a polgármester kollégák. Fon-

tos, hogy lehetőséget teremtünk a beszélgetésre, eszmecserére, miközben szóba kerül a kultúra is.

Örömmel érkeznek hozzánk, hogy beszélgessenek, találkozhassanak. Minden ilyen beszélgetésben benne rejlik az önmagunk bemutatásának a lehetősége is. Ezáltal még fontosabbá válik a személyes jelenlét. Ez egy újabb fórum, ahol be lehet mutatni a település eredményeit, fejlesztéseit, sikereit. Ahol saját településük, saját munkájuk pozitív oldalát mutathatják be. Természetesen közben az is kiderül, hogy milyen sikereket érhetünk el közösen, a falu és a Somogyi-könyvtár. Egy-egy polgármester azokat az apró eredményeket is láthatóvá teszi, amelyek számunkra talán kevésbé hangsúlyosak.

Természetesen a partneri viszonyt is jól mutatja, hogy kik azok a polgármesterek, jegyzők, akik minden évben megtisztelnak bennünket jelenlétükkel. De fontos azt is kiemelni, hogy évről évre egyre többen érkeznek hozzánk.

És akik érkeznek, ritkán jönnek egyedül. Fontos számunkra, hogy kollégáikkal, munkatársaikkal együtt érkezzenek. Ezzel is bizonyítva, hogy jó (munka)társi viszonyban dolgozva lehet igazán jó eredményeket elérni.

A szolgáltató helyek könyvtári munkatársai

A könyvtárosok számára is hasznos és fontos a szakmai nap. Talán leginkább számunkra fontos a személyes találkozás, a tapasztalatcsere. Felmerülő kérdéseikre itt kaphatnak választ, a többiek kérdései pedig újabb kérdéseket vetnek fel bennük.

A beszámolókból ötleteket meríthetnek, ami új gondolatokat indíthat meg bennük. Az éves terveinkhez még hozzászólhatnak, csatlakozhatnak. Ezeket mindig közösen alakítjuk ki, együtt tervezünk, de ez az egyik olyan fórum, ahol a leginkább közösen dolgozva tervezhetünk.

Számunkra talán a legfontosabb, hogy programunk teret enged a személyes beszélgetéseknek. Csongrád megyében is gyakorlat a kistérségi szakmai napok szervezése, de azokon mindig speciális témaköröket járunk körül, és mindig szűkebb körben. Ezen az évindító szakmai napon azonban lehetőségük van a távolabbi, de hasonló könyvtárak munkatársaival is találkozni és könyvtári mindennapjaikat megvitatni. A viszonylag kis megyében sok hasonló kisközség található, amelyek hasonló problémákkal küzdenek.

Számtalan kérdés, ötlet, probléma merül fel minden évben, ami itt és ekkor kristályosodik ki. Igyekszünk minél több közvetlen találkozási pontot kialakítani, de ilyenkor együtt szólítható meg az ellátó könyvtáros és a fenntartó. Kéréseikhez nálunk szakmai támogatást kaphatnak. Sok apró kérdés ilyenkor súlyt kap. Ebben pedig nagyon hasznos, hogy együtt vagyunk, hiszen más településekről érkezők is segíthetnek megoldást találni.

Eredmények, tapasztalatok

Az elmúlt négy év során hagyománnyá vált az évnyitó KSZR-nap szervezése Csongrád megyében. Mint látható volt, minden évben – az előző évek tapasztalatai alapján – egy picit változtattunk a rendezvényen. Talán ez a négy alkalom még nem elegendő, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le, mégis sok hasznos tapasztalattal szolgált számunkra is.

Részben ilyenek voltak, amelyek a változtatásokat hozták.

Bebizonyosodott, hogy hasznos külső előadót is megszólaltatni, valamilyen aktuális témában. Ehhez szükséges ismerni az aktuális trendeket, de nagyon jó és fontos megismerni a partnerek elvárásait, érdeklődési körét is. Az aktuális téma mindenképpen kapcsolódjon a könyvtári munkákhoz, de lehetőség szerint legyen azon túlmutató. Ilyen volt 2016-ban Fehér Miklós előadása a közadatokról.

Az előadások sorában fontos, hogy teret és lehetőséget kapjanak a partnerek is. Ők mindig másképp látják a mi munkánkat és kapcsolatunkat. Más oldalról közelítenek, más szempontrendszerből vizsgálják a könyvtári ellátást. Sokat tanulhatunk tőlük, illetve a következő évi terveknél, fejlesztéseknél sok hasznos ötlettel szolgálhatnak.

Hasznos, ha az előző évi beszámolót közösen elemezzük ki. Nagyon jó visszhangja volt, hogy egyben láthatták a számokat. Hogy a puszta adatok mögött láthatják az embereket, a munkát. Ezeket az adatokat pedig más településsel összevetve elemezzük. Ahogy az ismert idézet mondja: „... csak másban moshatod meg arcodat.” Egy polgármester saját bevallása szerint, amikor ezen a szakmai napon látta, hogy a másik településen milyen fejlesztések zajlottak, elszégyellte magát. Ennek eredményeképpen mutathattuk be 2016 márciusában a KSZR műhelynapon a teljes egészében megújult nagylaki szolgáltató helyet.

Az elmúlt évek legfontosabb tapasztalata azonban számunkra az, hogy nagyon nagy szükség van a személyes találkozásokra. Teret és időt kell szánni az együttlétre. A sikert pedig elősegítheti a fehér asztal néhány szem pogácsával, friss kávéval, és néhány kedves mondattal.

Polgármesterek egymás között

Jegyzetek

1. <http://csmke.sk-szeged.hu/2014/02/egyuttgondolkodas-a-kszr-rol/>
2. <http://kszr.sk-szeged.hu/a-csongrad-megyei-kszr-mukodtetese-szakmai-nap/>
3. <http://kszr.sk-szeged.hu/evnyito-kszr-nap-a-somogyiban/>
4. <http://kszr.sk-szeged.hu/evnyito-kszr-nap-2017/>

Dancs Szabolcs

Az RDA mint a katalogizálás új nemzetközi szabályzata?

A katalogizálás nemzetközi alapelveit, az ún. Párizsi Alapelveket 1961-ben hagyta jóvá az International Conference on Cataloguing Principles. Az IFLA több mint negyven év elteltével, 2009-ben tette közé új, az online könyvtári katalógusok és hasonló elektronikus szolgáltatások kívánalmaihoz igazodó alapelveit. Ennek fő vívmánya az volt, hogy a „Párizsi Alapelvek”-et kiterjesztette a csak szöveges művektől kezdve valamennyi dokumentumtípusra, és a tétel megválasztásától és formájától kezdve a könyvtári katalógusokban használt bibliográfiai és besorolási rekordokig minden szempontot figyelembe vett. Ennek a kiadásnak nem, csupán a 2003-as vázlatának készült el a magyarítása¹. A (könyvtári) világban zajló gyors változások, a discovery eszközök megjelenése, a felhasználói magatartás megváltozása stb. igencsak hamar az alapelvek újragondolására készítették a szakembereket. 2016-ban látott napvilágot az új kiadás², amely a korábbi kilenc alapelvet – *a katalógushasználó kényelme, közös használat, megjelenítés, pontosság, szükséges és elégséges mérték, jelentőség, gazdaságosság, konzisztencia és szabványosítás, integráció* – további négygel egészíti ki³:

- *interoperabilitás*: Minden erőfeszítést meg kell tenni a bibliográfiai és besorolási adatoknak a könyvtári közösségen belüli és kívüli megosztását és újrafelhasználását elősegítendő. Az adatcsere és a discovery eszközök hatékonysága érdekében javasolt olyan szótárak alkalmazása, amelyek lehetővé teszik az automatikus fordítást és a kétértelműségek automatizált kiküszöbölését.
- *nyitottság*: Az adatokra vonatkozó korlátozásoknak minimálisaknak kell lenniük, hogy elősegítsék az átláthatóságot és a nyílt hozzáférés alapelveinek való megfelelést, ahogy ez a nyílt hozzáférésre vonatkozó IFLA-állásfoglalásban is megfogalmazást nyer. Az adatok hozzáférésére vonatkozó mindennemű korlátozást teljes körűen fel kell tüntetni.
- *hozzáférhetőség*: A bibliográfiai és besorolási adatokhoz való hozzáférést csakúgy, mint a kereső eszközök funkciót, úgy kell kialakítani, hogy kompatibilis legyen a hozzáférésre vonatkozó nemzetközi szabványokkal, ahogy azt az IFLA könyvtárosoknak és információs szakembereknek készült etikai kódexe javasolja.

- *ésszerűség*: A katalogizálási szabályzatokban foglalt szabályoknak indokolhatóaknak és nem önkényes alapon megállapítottaknak kell lenniük. Ha adódik olyan egyedi eset, amelyben nem lehet minden alapelvre tekintettel lenni, olyan megoldást kell találni, amely indokolható és a gyakorlati elvárásoknak megfelel. A megoldás ésszerű voltát meg kell magyarázni.

A dokumentum deklarálja, hogy az új alapelvek a világ jelentős katalogizálási hagyományaira, valamint az IFLA *Funkcionális követelmények* dokumentumcsaládjában leírt koncepcionális modellekre épülnek.

A sok mellett van még egy, a cikkünk szempontjából fontosnak ítélt változás az előző változathoz képest. A 2009-es kiadásban az szerepelt, hogy „A leíró adatoknak nemzetközileg elfogadott szabványon kell alapulnia” (5.2), a kitételhez fűzött lábjegyzet pedig kimondta, hogy „A könyvtári közösség számára ez a Nemzetközi Szabványos Bibliográfiai Leírás (=International Standard Bibliographic Description, ISBD)”. Az újabb verzió nem üzi lábjegyzetbe az ISBD-re való hivatkozást, sőt ki is egészíti azt:

„4.3 A leíró adatoknak nemzetközileg elfogadott szabványon kell alapulnia. A könyvtári közösség számára ez a Nemzetközi Szabványos Bibliográfiai Leírás (=International Standard Bibliographic Description, ISBD). Ettől eltérő szabvány alkalmazása esetén minden erőfeszítést meg kell tenni annak érdekében, hogy az alkalmazott szabvány és az ISBD közötti publikált megfeleltetések nyíltan hozzáférhetővé váljanak, ezáltal segítve elő az interoperabilitást és az információk pontos újrafelhasználását.”

Az ISBD ilyen „felülértékelése” fontos szempont, amikor azt a kérdést firtatjuk, hogy mennyiben tekintendő az RDA a katalogizálás új nemzetközi szabványának.

A francia(-magyar?) álláspont⁴

A francia álláspont úgy tekint az RDA-ra mint az FRBR-modell egyik, de nem egyedüli értelmezésére, és bár elismeri, hogy ez a leginkább formalizált, nemzetközi színvonalat megütő interpretáció, hangsúlyozza, hogy az angolszász katalogizálási hagyományban (AACR) való gyökerezése egyben azt is jelenti, hogy az RDA nem tud teljes mértékben megfelelni az FRBR-modellben megfogalmazódó elképzelésnek. Ilyesformán a franciák az RDA-ra való átállásra úgy tekintenek, mint egy eszközre, amely közelebb visz a célhoz, és nem úgy, mint a végcélra magára.

A franciák katalogizálási gyakorlata nem az anglo-amerikai hagyományban gyökeredzik. A katalogizálást szabályozó dokumentumok kidolgozása és karbantartása a mai napig a nemzeti szabványosítási hivatal (AFNOR) hatásköre. E feladatai ellátása során a szervezet a nemzetközi (ISO) szabványokra épít, már ahol lehet, így például a transliterálás vagy terjedelem-meghatározás terén, egyéb esetekben, így a katalogizálás szűkebb területén, az IFLA normatív dokumentumait tekintti kiindulópontjának. A bibliográfiai leírások vonatkozásában ez az ISBD alkalmazását jelenti, speciális kiegészítésekkel ott, ahol az ISBD túl általánosan fogalmaz, vagy egyszerűen „hallgat”. A hozzáférési pontok tekintetében az IFLA olyan szabályozó dokumentumaira hagyatkoznak, mint amilyen pl. „Form and structure of corporate headings”⁵ vagy az „Anonymous classics”⁶. Az előbbiekből következik, hogy a francia kollégák azzal az elképzeléssel álltak neki 2003-ban a korábbi specifikus ISBD-szabályzatokat kiváltó egységes ISBD kidolgozásához, hogy ezzel hoz-

zájárulnak ahhoz, hogy az IFLA továbbra is kulcsszerepet játsszon a bibliográfiai leírás nemzetközi normalizálása terén.

Az IFLA vezető szerepéhez való ragaszkodás nem akadályozza meg a francia könyvtárosokat abban, hogy nyomon kövessék az RDA fejlesztését, sőt aktívan közre is működjenek benne, de nem győzik hangsúlyozni, hogy szükség van egy olyan, az IFLA irányításával és a szervezet berkeiben kialakított nemzetközi katalogizálási szabályzatra, amely hivatkozási alapként szolgálhat a nemzeti vagy az RDA-hoz hasonló „nemzetek feletti” szabályzatok számára, illetve amelyhez ezeknek a szabályzatoknak igazodniuk szükséges. E vonatkozásban fontos megemlíteni, hogy míg az RDA „jól teljesít”, ami az FRBR, FRAD, FRSAD modelleknek vagy a katalogizálás új alapelveinek való megfelelést illeti, addig függetlenedik az ISBD adatelem-definíciótól és a benne lefektetett részletes szabályoktól. Az ISBD-t voltaképp egy egyszerű megjelenési formátumnak tekinti. Való igaz ugyanakkor, hogy az ISBD jelenleg a 20. század végi könyvtári igényekhez igazodik, a szemantikus webes kihívásoknak való megfelelés további fejlesztést igényel.

A francia kollégák tehát úgy vélik, és ebben egyetérthetünk velük, hogy a nemzetközi katalogizálás szabályozásának az IFLA nyújtotta kereteken belül kell zajlania. Az IFLA által fenntartott, immáron továbbfejlesztett ISBD nem csupán univerzális hivatkozási alappá kell, hogy váljon minden bibliográfiai szabályzat, így például az RDA számára, hanem egyszersmind szabadon hozzáférhetővé kell tenni, hogy a korlátozott erőforrásokkal rendelkező szakmai közösségekhez is eljusson.

Az ismertetett francia állásponttal – a cikkszerző vélekedése szerint – sokban egyet lehet érteni, és jó alapja lehetne egy magyar álláspont megfogalmazásának. Az RDA mind az angolszász hagyományból eredeztethető korlátaival, mind az üzleti alapon való működésével több kérdést is felvet. Jelen körülmények között azonban, ahogy azt a francia kollégák is belátták, nem lehet eltekinteni a nemzeti implementálásától, még ha csak afféle ugródeszkeként is tekintünk rá a hazai könyvtárügy nemzetközi felzárkóztatásához.

Az RDA a British Libraryben⁷

A British Library (a továbbiakban BL) az Egyesült Királyság nemzeti könyvtára, és mint ilyen, kötelezpéldányra jogosult. Két épületben 1 500 munkatársat foglalkoztatnak, ebből a katalogizálók száma 120.

A 2014-es adatok alapján az éves gyarapodás 180 ezer monográfia, ebből 107 554 kötelezpéldányként érkezett; 76 ezer folytatólagosan megjelenő kiadvány, ebből 30 796 kötelezpéldány; elektronikus források: összesen 132 225, amelyből 27 923 kötelezpéldány. A BL 2013 áprilisa óta jogosult a nem nyomtatott (non-print) kiadványok kötelezpéldányainak gyűjtésére.

Az RDA implementálása

Az RDA fejlesztése 2005-ben indult, a szabályzat első megjelenésre szánt szövegváltozata 2009 júniusára készült el, és 2010-ben került publikálásra az RDA Toolkiten keresztül⁸

A BL már 2008-ban elindította az implementálást célzó projektjét, amelynek során több jelentős költségtényezővel kellett számolni. Az RDA fejlesztésével kapcsolatos tevékenységek hosszú távú elkötelezettséget jelentenek, ennek költségei csakúgy a könyvtárra hárulnak, mint a tervezéssel kapcsolatos kiadások vagy a konkurens hozzáférések éves licencdíjai. Ami utóbbit illeti, a 120 katalogizálóra 80 konkurens hozzáférés jut, vagyis az RDA alkalmazásának költségei jelenleg jóval magasabbak, mint azok a költségek, amelyek egy-egy korábbi átállás során a régi nyomtatott szabályzatok új szabályzatokra való lecsereléséből eredtek. (Idővel a vásárolt hozzáférések száma várhatóan jelentősen csökkenni fog.) Mindezek mellett (vagy ellenére) ugyanakkor a brit kollégák úgy ítélték, hogy az átállásnak több szempontból is megvannak az előnyei: hosszabb távon egy korszerű, a Linked Data technológián alapuló infrastruktúra kiépítését teszi lehetővé, rövidtávon pedig megújítja, hatékonyabbá teszi a katalogizálást. Ez közelebről azt jelenti, hogy az RDA konzisztensebb és átfogóbb, mint a korábbi szabályzat. Nagyobb teret biztosít az egyes entitások (személy, család, testület) azonosításának, illetve – a hordozó és tartalom különválasztásával – egyszerűsíti az elektronikus források kezelését.

Műszaki értelemben a kiindulási alapot az Aleph integrált könyvtári rendszer és a PRIMO discovery eszköz jelentette. A változtatások utóbbit kevésbé érintették, annál inkább a MARC-formátumot: főként a besorolási rekordállományt érintő változtatásokat implementáltak, illetve új indexeket (pl. tartalom, hordozó), adatbeviteli űrlapokat definiáltak. Az Aleph újrakonfigurálása magában foglalta a táblák megváltoztatását az új MARC-mezőkhöz való illeszkedés érdekében. A konfigurációt – kérésre – a többi könyvtárral is megosztották.

Ahhoz, hogy a személynév típusú besorolási adatok esetén a BL a Kongresszusi Könyvtár névterét (LC NACO) használja, mindenekelőtt véghez kellett vinni egy adattisztítást. A művek és kifejezési formák azonosítása, új adatelemek bevezetése egy hosszabb folyamat részeként valósul meg, valamint a katalógus hibriddé válását eredményezi, ami a leírások különböző szabályzatok (AACR, AACR2, RDA stb.) szerinti elkészültét illeti.

Az átültetés ütemezése a következőképp alakult:

- 2008-ban létrejöttek a szakértői munkacsoportok
- 2009-ben felállt az Aleph implementálási környezet
- 2012 júniusában sor került a katalógusból származtatott RDA-rekordok hozzáférhetővé tételére
- 2012-ben megújították a besorolási adatok authority kontrollját a NACO névtér használatával
- 2013-ban elindult az RDA-alapú katalogizálás

Az RDA bevezetése a külső rekordszolgáltatókkal kötött megállapodások módosítását is maga után vonta, és itt érdemes röviden kitérni arra, ez esetben miről is van szó.

A Bibliographic Data Services egy 1994-ben alakult magáncég, amely 1995 óta a BL fő bibliográfiaiadat-szolgáltatója. A vállalkozás a kiadóktól ONIX-formátumban kapott prepublikációs adatok alapján kreálja azokat a MARC-rekordokat, amelyekből a nemzeti bibliográfia épül. A folyamat kétlépcsős: mindenekelőtt ún. CIP-rekordokat hoznak létre⁹, majd a már megjelent kiadványt kézbe véve a prepublikációs adatok alapján készített leírásokat kiegészítik, pontosítják. A kiadvány tematikus besorolására már a

„CIP-fázisban” sor kerül (a BDS a Deweyx-féle tizedes osztályozást és a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait használja), a rekordokat átvevő könyvtárak természetesen további információkkal (pl. tartalomjegyzék, borító) is kiegészíthetik a leírásokat. Fontos előnye a vázolt eljárásnak, hogy a kiadványpiac transzparenssé tételével megfelelő eszközt nyújt a hiányzó kötelepéldányok reklamálására.

Visszatérve az RDA implementálásához, az átállásnak természetesen részé volt az oktatás, mindenekelőtt a 120 katalogizáló munkatárs képzése. A két órás, az RDA és FRBR viszonyára koncentrálnó elméleti bevezetés után ugyancsak két órában ismerkedtek az RDA Toolkit eszközzel. Ezt egy hat modulból felépülő, öt napig tartó gyakorlati oktatás követte. A kötelezők mellett két opcionális modul is része volt a képzésnek.

Kötelező modulok:

- a megjelenési formák és példányok azonosítása;
- a hordozók leírása;
- a művek azonosítása;
- a kifejezési formák azonosítása és a tartalom leírása;
- (entitás)kapcsolatok;
- besorolási rekordok kezelése (authority kontrol).

Választható modulok:

- „FRBR for the Terrified” – gyakorlatifeladat-központú kurzus az RDA-ban rejlő adatkapcsolódási lehetőségek illusztrálására;
- RIMMF – a kurzus célja, hogy megmutassa, hogyan lehetséges RDA-rekordokat létrehozni a MARC alkalmazása nélkül.¹⁰

A Toolkit nem csupán a szabályzat publikációs platformjaként üzemel, hanem egyben kiváló integrációs felület, ahol összegyűjthetők a munkafolyamat-leírások, házi szabályzatok, illetve a katalogizálók számára hasznos linkek. Mind az oktatásban, mind a napi munka során kiváló támogatást jelentett a BL könyvtárosaiknak. Idővel, a betanulásnak köszönhetően az innen elérhető dokumentumok használata természetesen csökkent, ugyanakkor a használati statisztikák igazolták a módszertanok kidolgozásába és összegyűjtésébe fektetett energia megtérülését.

Az RDA bevezetése önmagában jelentős kihívás, de nem szabad elfeledni, hogy egy folyamatosan fejlődő szabályzatról van szó. Az átültetést követően kijövő újabb változatok nagyrészt az addigi útmutatások újraszövegezését, egyszerűbb formára hozatalát jelentették, ugyanakkor – a felhasználói visszajelzések alapján – hibajavításokra vagy kiegészítésekre is sor került. A változtatásokat a belső dokumentációba, a munkafolyamat-leírásokba és házi szabályzatokba is át kell vezetni, illetve a munkatársak számára szükség esetén további képzéseket kell tartani.

Fontos az átállást a produktivitás szempontjából is megvizsgálni. A kiadványok katalogizálása tekintetében a munkatársak az RDA bevezetését követően is tudták hozni a korábbi teljesítményt, ellenben az egyes leírásokhoz tartozó besorolási rekordok létrehozására közel kétszer annyi időt kellett fordítani. Ennek oka a „hármaskör szabály” elhagyása, magyarul az, hogy a besorolási állomány építéséért felelős kollégáknak jóval több személynév-rekordot kellett termelnie azáltal, hogy az RDA instrukcióit követve minden közreműködő adatait rögzítették. A könyvtár tehát kelleetlenül bár, de korlátozni

kényszerült mind a felveendő közreműködők, mind a besorolási rekordokban rögzítendő információk számát.

Az RDA Toolkit egyik előnye, hogy lehetőséget biztosít felhasználói statisztikák készítésére, segítségével tehát azonosíthatjuk, hogy az RDA mely fejezeteit „lapozza fel” a legtöbb katalogizáló, illetve mely adatelemek leírása okozza a legtöbb fejtörést.

Összegezve tehát elmondható, hogy a British Libraryben viszonylag zökkenőmentesen zajlott le az RDA-ra való átállás, az új szabályzat implementálása ugyanakkor nem jelenti egyben az FRBR modell implementálását. Fontos tapasztalat, hogy az RDA alkalmazása jelentős mértékben nem befolyásolja a feldolgozást, valamint érdemes leszögezni, hogy az implementálás egy hosszabb folyamat kezdete, nem a vége.

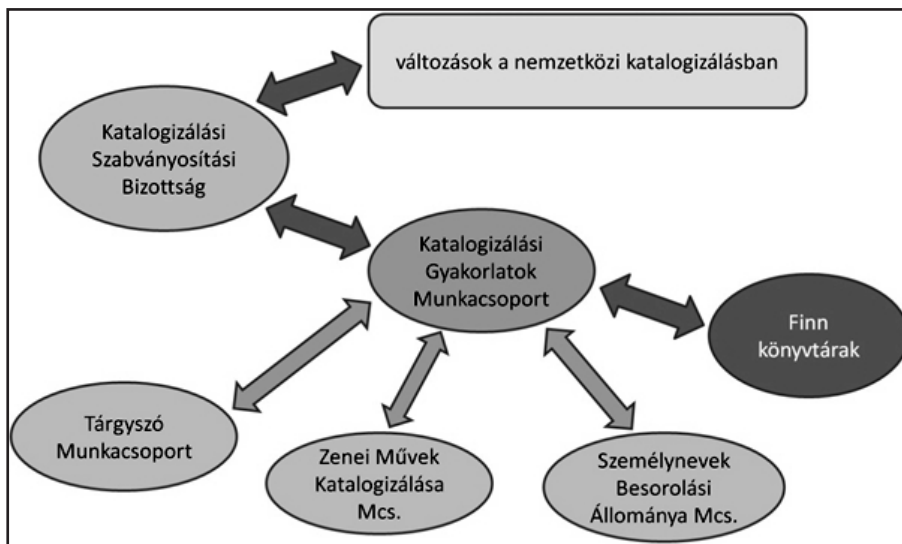
Az RDA Finnországban¹¹

Finnországban az RDA lefordítása négy évet, a szabályzatnak az RDA Toolkitbe való bedolgozása további 8 hónapot vett igénybe. A 2016 végén kiadott fordítás a 2015. áprilisi változaton alapul. Készült továbbá egy nemzeti RDA-útmutató, amely bővebb, magyarázó jellegű kifejtése az amúgy szűkszavúan megfogalmazott szabályoknak.

2016 elejéig 40 könyvtár implementálta az RDA-t, köztük az összes egyetemi könyvtár. A közös katalógus (Melinda) építésében részt vevő intézményekkel szemben elvárás az RDA-ra való áttérés, amely tény jelentőségét növeli, hogy az elkövetkező néhány éven belül az összes finn könyvtárat szeretnék bevonni ebbe az együttműködésbe. Az implementálás sem a katalogizálási munkafolyamat, sem az alkalmazott adatmodell, sem a felhasználói felület tekintetében nem jelentett változást. A Melinda Aleph/Voyager rendszeren való megvalósulása, és a MARC 21 adatsere-formátumot használja.

Az RDA-oktatást 2015-ben kezdték el, és három modulban valósult meg három teljes napon át. Ez alatt ismertették az általános tudnivalókat és a szükséges háttér-információkat, majd az attribútumokat és kapcsolatokat, végül példákkal szolgáltak a MARC 21-ben való RDA-alapú feldolgozásra. 2016-ban egy hatórás webinar keretében a katalogizálás konkrét területeit érintették, így pl. a nevek és címek felvételében történt változásokat, a zenei és audiovizuális információforrások katalogizálását. Az oktatás során készült felvételeket, a prezentációk anyagait ezután online hozzáférhetővé tették. A nemzeti könyvtár ugyanebben az évben további hat „kérdézz-felelek” órát tartott, 200 katalogizáló részvételével, alkalmanként 20 kérdéssel.

A szabályzat átültetéséért, frissítéséért, az RDA-val kapcsolatos útmutatás-nyújtásért a nemzeti könyvtár felel, ugyanakkor számít a könyvtári hálózat támogató együttműködésére. A katalogizálási szabályzatok létrehozásáért felelős országos bizottság elsősorban az elméleti alapokért felel, együttműködve a katalogizálási gyakorlatért felelős munkacsoporttal, amely a formátumokra és a gyakorlati példákra fókuszál, és ugyancsak együttműködik az egyes speciális területekért felelős további munkacsoportokkal. Utóbbiak minden könyvtári szektort lefednek, tevékenységüket a nemzeti könyvtár koordinálja. Az átültetés szervezeti háttere az alábbi módon illusztrálható:

A finn közgyűteményi összefogás, amely egy közös keresőfelület (<https://finna.fi>) létrehozását célozta meg, egyben lehetőséget kínált az RDA hatókörének kiterjesztésére. A könyvtárak, múzeumok és levéltárak úgy döntöttek, hogy az ágensek (azaz személyek, családok és testületek) vonatkozásában egy közös metaadat-repozitóriumot, voltaképpen nemzeti névteret építenek, amely egy RDA-alapú adatmodellre alapul, de az RDA mellett az ISNI elemkészletét is figyelembe veszi. A múzeumok és könyvtárak tehát ugyancsak elkezdtek alkalmazni az RDA-t a személyek, családok és testületek attribútumainak (RDA: 8-11.) és a közöttük lévő kapcsolatok vonatkozásában (RDA: 29-32.). Mindazonáltal az együttműködés nem volt egészen zökkenőmentes: eltérések mutatkoztak a figyelembe veendő ágensek, a kitüntetett névalakok és az ellenőrzött hozzáférési pontok meghatározásában. Az ágensadatbázissal kapcsolatban ugyanakkor egyéb problémák is felmerültek: így például a személyes adatok védelme, illetve az elavult integrált könyvtári rendszerek alkalmatlansága.

Az átállás hollandiai tapasztalatai¹²

A 2011-2014 között Hollandiában lezajló projekt, amelynek címe Sluit aan op Internationale Metadata standaarden, azaz Kapcsolódás a nemzetközi metaadat-szabványokhoz, a nemzeti katalogizálási szabályzattól (RT) és formátumtól (Pica3) az RDA és a MARC 21 irányába való elmozdulást jelentette, és szorosan összefüggött a holland közös katalogizálási rendszer (Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem, GGC) megújításával. A szükséges módszertanok kidolgozása, az oktatási program elindítása és az RDA-ról tájékoztató weboldal létrehozása mellett az átállást támogató a Királyi Könyvtárban egy nemzeti ügyfélszolgálatot állítottak fel, amelyben ügyeleti rendszerben hat tapasztalt katalogizáló munkatárs válaszol a beérkező kérdésekre. Az RDA implementálásának koordinálásáért, a szabályzat karbantartásáért, a nemzetközi fórumokkal (EURIG, IFLA) való kapcsolattartásért egy ún. Nemzeti RDA Bizottság felel.

Első körben bevezetésre kerültek a MARC 21 kapcsolatjelölő kódok, valamint három elem, illetve MARC 21-mező:

- Az információközvetítés módja szerinti típus – RDA: 3.2; MARC 21: 337;
- A fizikai hordozó típusa – RDA: 3.3; MARC 21: 338;
- A tartalom típusa – RDA: 6.9; MARC 21: 336.

Elkészült egy szabályzat az RDA-rekordok létrehozására. Ez többek között az alábbiakat tartalmazta:

- Jelöljük, hogy mely szabályzat (RDA, RT) szerint készült a leírás!
- Az RT-szabályok szerint készült leírásokat fejlesszük RDA-szintűre (az ellenkező irány nem megengedett, hasonlóképpen a párhuzamos – RT és RDA szerint – készült rekordok létrehozása)!
- Legalább az RDA-alapelemek kerüljenek rögzítésre!
- Rögzítsük a tartalom és a fizikai hordozó típusát, illetve az információközvetítés módja szerinti típust!
- Rögzítsük a MARC kapcsolatjelölő kódokat!
- Ne tegyünk kiegészítéseket, ne rövidítsünk, hanem rögzítsük a szöveget abban a formában, ahogy az adatforráson megtalálható, kivéve, ha az RDA máshogy rendelkezik!
- Szögletes zárójellel jelöljük, ha az információ külső forrásból származik!
- Ne használjunk latin nyelvű rövidítéseket (s.l., s.n., s.a.)!
- Ne kövessük a „hármasszabályt”! Alapvetően minden alkotót/közreműködőt fel kell venni. Kövessük a Kongresszusi Könyvtár által alkalmazott szabályt: ne hagyjunk el neveket a szerzőségi közlésből! Ahol nem tudunk így eljárni (filmeknél vagy egyéb nem-könyv jellegű információforrásoknál), minden kategóriából legalább egy közreműködőt rögzítsünk!

A régi rendszer szerint készült leírások kezelése felvetette egy részletesebb szabályozás igényét. Alapvetően elfogadásra került, hogy RDA-szintű leírás csak az információforrások kézbevitelével készülhet, valamint a többkötetes kiadványok esetén elfogadhatóvá vált az az eljárás, hogy a kötetcímet RDA-ban rögzítik, míg a közös cím marad RT-ben.

Fontos megjegyzés, hogy a holland kollégák nem fordították le az RDA-t, a kissé nehézkes angol nyelvű szöveg megértése pedig sok katalogizálónak problémát okozott. A legtöbb kérdés és kétség a szerzőségi közlést érintette, így pl. a hármasszabály elhagyását, a használható adatforrásokat, a hozzáférési pontok létrehozását. Jellemzően kavarást okozott az RDA és az ISBD eltérő gyakorlata a szögletes zárójelek használata terén. Ha példának okáért a kolofonból tudható, hogy a címlapon szereplő két közreműködő közül melyik az író, melyik a fordító, az ISBD megengedi, hogy a közreműködői funkciót felvegyük szögletes zárójelben, ezzel szemben az RDA-ban a korrekt eljárás: a címladról vett információk tükrözése a leírásban, megjegyzés készítése a közreműködői funkciókról, illetve hozzáférési pontok készítése a megfelelő kapcsolatjelölő kód alkalmazásával.

Összefoglalás

Az RDA elterjedése egyértelműen bizonyítja, hogy a nemzetközi könyvtáros közösség úgy tekint rá, mint a pillanatnyilag legkorszerűbb univerzálisan implementálható katalo-

gizálási szabályzatra. Jelzésértékű mindez az olyan marginális pozícióban lévő gyűjtemények számára is, amelyek a nemzetközi fejlődési áramlat szélére sodródva követik figyelemmel a könyvtárügy globális alakulását. Többek között miattuk is szükség volna egy kevésbé üzleti alapú, az IFLA berkeiben fejlesztett, a világ legkiválóbb szakemberei által jóváhagyott, a katalogizálók számára megfelelő igazodási pontként funkcionáló, nyíltan hozzáférhető nemzetközi szabályzat mielőbbi megalkotására és közzétételére.

Jegyzetek

1. A fordítás Berke Barnabásné munkája. A dokumentum adatai: Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről [online]. Elérhető: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/IMEICC/IMEICC1/statement_2003_hungarian.pdf [2017. március 29.]
 2. Statement of International Cataloguing Principles (ICP) [online]. 2016. december. Elérhető: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf [2017. március 29.]
 3. Saját fordítás.
 4. A következő dokumentum alapján: Leresche, Françoise – Boulet, Vincent: RDA comme outil pour la transition bibliographique: la position française [online]. In: J LIS.it, 7. köt., 2. sz., 2016. Elérhető: <https://www.jlis.it/article/download/11796/10920> [2017. március 29.]
 5. Form and Structure of Corporate Headings. Recommendations of the Working Group on Corporate Headings. Approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Official Publications. — London: IFLA International Office for UBC, 1980.
 6. <https://www.ifla.org/node/4957>
 7. A következő dokumentum alapján: Young, Thurstan: RDA: Application and development : British Library perspectives [online]. Elérhető: http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/DE/DNB/standardisierung/iflaVortragYoungThurstan.pdf?__blob=publicationFile [2017. március 29.]
 8. Forrás: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/rda.html> [2017. március 30.]
 9. A BL Cataloguing-in-Publication szolgáltatásáról bővebben: <http://www.bl.uk/bibliographic/cip.html> [2017. március 29.]
 10. Bővebben: Dancs Szabolcs: Hogyan fogunk katalogizálni a jövőben? – FRBR-alapú bibliográfiai feldolgozás a gyakorlatban. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2017. 2. sz. pp. 10-16.
 11. A következő dokumentum alapján: Seppälä, Marja-Liisa: RDA in Finland (2016) [online]. Elérhető: <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/304137.pdf> [2017. március 29.]
 12. A következő dokumentum alapján: Wintermans, Lian – Spanje, Daniel van: Implementing RDA in The Netherlands [online]. Elérhető: http://www.slainte.org.uk/eurig/docs/EURIG2014/2014_EURIG-AM_presentation_Implementing-RDA-in-NL_vanSpanje_Wintermans.pdf [2017. március 29.]
-

Szepesi Judit

EVS a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban

„A valódi önkéntesség átalakítja az embert, mert arra készíteti, hogy a legjobbat adja magából, erősíti a legnemesebb, legjobb, legnemeslelkűbb, legtestvéribb részét.” (Beatriz Diez Canseco)

Az önkéntesség mindannyiunk életének a része. A kifejezés a latin voluntariusból származik, s olyan tevékenységet jelöl, amelyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül.

Önkéntes tevékenység, amikor segítünk a szomszédunknak valami apróságban, átadjuk a helyünket a buszon, átkísérünk egy látássérült embert az úttesten, vagy ellenszolgáltatás nélkül részt veszünk egy közösségi rendezvény szervezésében. Az önkéntesség a társadalmi, kulturális, gazdasági és környezeti fejlesztés közösségi eszköze. Elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz.

A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet vagy állami intézmény, ritkább esetben for-profit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül.

Az önkéntesség fontos szerepet játszik az Európai Unióban, ennek lehetőségei a gyakorlatban országonként változnak.

Önkéntes Pont a könyvtárban

Az önkéntes kultúrát népszerűsítő, önkénteseket és önkéntes fogadóhelyeket regisztráló munka 2013-ban indult el könyvtárunkban. Ebben az évben kötöttünk együttműködési megállapodást a szegedi Talentum Alapítvánnyal. Az eltelt idő alatt több könyvtári környezetbe átültetett önkéntes programot is lebonyolítottunk támogatásukkal.

Az Önkéntes Pontunk szolgáltatásai:

- Az önkéntes munkára jelentkezők regisztrálása, kiközvetítése, fogadóhelyek regisztrálása.
- Az Erasmus+ EVS keretein belül érkezett fiatalok fogadása, pártfogása.
- A közösségi szolgálat idejére helyet, munkalehetőséget biztosítunk. Képzett munkatársunk a fiatalok számára a törvény által előírt felkészítő és levezető foglalkozásokat tart.
- A hazai és a külföldi önkéntesség, az önkéntes kultúra népszerűsítése programok, rendezvények segítségével.

A szolgáltatásaink közül a továbbiakban az Európai Önkéntes Szolgálatot mutatom be.

Európai Önkéntes Szolgálat (EVS)

Az Európai Önkéntes Szolgálat (EVS – European Voluntary Service) az Erasmus+ program keretén belül 17 és 30 év közötti fiataloknak nyújt lehetőséget arra, hogy hosszabb-rövidebb ideig külföldön – Európában és azon túl is – önkéntes munkát végezzenek. Az önkéntes szolgálat ideje alatt a fiatalok intenzív tanulási folyamatnak lesznek részesei, lehetőségük nyílik egy másik ország és kultúra megismerésére, önmaguk, személyiségük, képességeik fejlesztésére minimum 2, maximum 12 hónapon át.

Ha egy fiatal be szeretne kapcsolódni az Európai Önkéntes Szolgálatba, először is küldő szervezetre lesz szüksége, hogy kidolgozza projektjét, és olyan külföldi fogadó szervezetet találjon a segítségével, ahol érdeklődésének megfelelő önkéntes munkát végezhet. Ezt a projektet, pályázatot kell benyújtani valamelyik ország – küldő vagy fogadó – Nemzeti Ügynökségéhez.

Az Erasmus+ programban az Unió anyagi támogatást nyújt a fiataloknak az önkéntes szolgálat megvalósításához. Általány összeget határoz meg az útiköltségre, a szállásra, ellátásra, biztosításra, nyelvi felkészítésre és némi zsebpénzre.

Külföldi egyetemre való jelentkezésnél vagy diploma utáni munkavállalás esetében a tanulmányi eredmények és az idegennyelv-tudás mellett szerepet játszhat az önkéntes munka megléte a jelentkezők kiválasztásában.

Egy szervezet felkészülése EVS-re

Az Európai Önkéntes Szolgálatban akkreditált szervezetek vehetnek részt. Az akkreditáció során a nemzeti iroda felméri a pályázó szervezet kapacitásait. Célja annak megállapítása, hogy az önkéntesek számára megfelelő minőségű környezetet biztosít-e (a Végrehajtó Ügynökség irányelvei szerint), valamint a feladatait megfelelő minőségben tudja-e ellátni. Az akkreditációt maximum 3 évre kaphatjuk meg.

Ha egy intézmény/ szervezet úgy dönt, hogy szerepet vállal az EVS-ben, első lépésként regisztrálnia kell magát az Európai Bizottság által létrehozott *Résztevői Adatbázisban* (Participation Portal).

Az angol nyelvű akkreditációs űrlap kitöltése során meg kell határoznunk a programban vállalt szerepünket is. Egy szervezet lehetséges szerepei:

Koordináló: ha a szervezet szeretne EVS pályázatot benyújtani, lebonyolítani, illetve külső helyszíneken önkénteseket koordinálni;

Fogadó: ha a szervezet önkénteseket szeretne fogadni, számukra tevékenységeket biztosítani;

Küldő: ha a szervezet önkénteseket szeretne küldeni, számukra távoli támogatást biztosítani.

A magyar nemzeti iroda az Erasmus+ pályázati útmutató, az EVS Alapokmány, valamint az EVS Info KIT dokumentumai alapján minőségi ajánlást fogalmazott meg, a magyarországi realitásokat is figyelembe véve. Az ajánlás az alábbi fontosabb pontokat érinti:

- előkészítés az önkéntesek fogadására,
- étkezés, szállás minőségi feltételei,
- elutasított akkreditált kérelem esetén a teendő.

Az akkreditációs eljárás min. 6 hetet vesz igénybe.

A regisztrációt követően, a szervezet több ponton is bekapcsolódhat az Erasmus+ programba.

Külföldi önkéntesek a könyvtárunkban

2013 óta minden évben rendeztünk a könyvtárunkban EVS-t népszerűsítő programokat meghívott előadókkal.

2015-ben érkeztek először hozzánk egy hónapra külföldi önkéntesek, akik több könyvtári programban is részt vettek. (pl. Élő könyvtár program)

2016-ban a szegedi Talentum Alapítványhoz érkezett külföldi önkéntesek feladata az EVS népszerűsítése volt Szegeden és Hódmezővásárhelyen.

Andrés, Mert és Vera

A két fiatal önkéntessel, az orosz Verával és a spanyol Andrésszel – az év során rövid időre még egy török és egy spanyol fiatallal is bővült a csapat – középiskolákat kerestünk fel, ahol angol és osztályfőnöki óra keretén belül meséltek országukról és EVS tapasztalataikról.

A diákok életében, idegen nyelvi tanulmányaikban az ilyen típusú rendezvények komolyhozáddékkal bírnak, többek között motivációt, lelkesedést, nyitottságot adnak számukra.

Az EVS program segítségével hazánkba érkezett fiatalok számára az önkéntes munka tapasztalatot, új ismeretségeket, képességeik fejlesztését, és ami a legfontosabb számukra, egy lehetséges munkahely megtalálását jelentette.

Vera a diákokkal

Összegzés

Az Önkéntes Pont egy viszonylag új, közösségi szolgáltatás könyvtárunk életében.

Az önkéntesség során egyszerre adunk és kapunk, ez a munka nem képzelhető el a kölcsönös megbecsülés és a feltétlen elfogadás nélkül. Az önkéntesség sokszínű tevékenység, amelyet éppen emiatt nehéz kategóriákba sorolni. Két csoportot azonban mégis elkülöníthetünk egymástól:

új típusú önkéntesség, amely elsősorban a tudás megszerzésére, a szabadidő hasznos eltöltésére, az önismeret és a képességek fejlesztésére szolgáló tevékenység,

a régi típusba azokat a tevékenységeket sorolnám, amelyek a hagyományos polgári értékekhez, szolidaritáshoz, családi indíttatáshoz, esetleg vallásos háttérhez köthetők.

A hazai és külföldi önkéntes munka könyvtári alkalmazását, az önkéntesekkel való jó együttműködést képzések és tájékoztató kiadványok támogatják.

Jegyzetek

1. Információk az Erasmus+ -ről: <http://www.eplusifjusag.hu/hu/>
2. Az Európai Önkéntes Szolgálattal kapcsolatos minőségi ajánlások és akkreditációs folyamat Magyarországon működő szervezetek számára. Elérhető: http://eplusifjusag.hu/ckeditor/uploads/files/EVS%20aj%C3%A1nl%C3%A1sok_szervezetek.pdf

Horváth Tamás

Agrárkönyvtárak a változó világban

2017. március 24-én a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtárában került sor az *Agrárkönyvtárak a változó világban* című könyvtárszakmai rendezvényre.¹ A workshop jelentőségét az adta, hogy az 1970-es évek óta nem volt hivatalos IFLA rendezvény Magyarországon. Most az IFLA Agricultural Library Special Interest Group vezetője, Prof. Ajay P. Singh, a varanasi Banaras Hindu University tanára tartott két előadást nálunk. A rendezvény másik két előadója Darabosné Maczkó Beáta, a SZIE Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár könyvtárosa, valamint e sorok írója, Horváth Tamás, a Mezőgazdasági Könyvtár könyvtárosa, az MKE Mezőgazdasági Szervezetének elnöke volt.

A rendezvény Barátné dr. Hajdu Ágnesnek, az MKE elnökének köszöntőjével kezdődött. Az elnök asszony tágabb összefüggésbe helyezte a rendezvényt, amikor elmondta, hogy március utolsó hetében az IFLA munkaértekezletet tart tisztviselői számára, amin az IFLA jövőjéről fognak gondolkodni. Emellett az IFLA számára fontos, hogy kapcsolódjon az ENSZ fenntarthatósági fejlődési törekvéseihez, ezért kiadott egy brosúrát, melyben az ENSZ 17 főpontjához kötődve a könyvtári feladatokat, lehetőségeket tekinti át. Az első az élelmezésügyhöz kapcsolódik és a mezőgazdasági könyvtárak szerepét hangsúlyozza. Az MKE elnöke egy 2018. évi MKE rendezvény tervét is megosztotta velünk. Eszerint az MKE is szervezne egy workshopot, amelyen szintén az ENSZ fenntarthatósági fejlődési céljaihoz kapcsolódna. Reméli, minél többen be tudnak majd kapcsolódni a rendezvénybe.

A köszöntő után Ajay P. Singh megtartotta első előadását, amely az *IFLA and its promotion of global librarianship* (Az IFLA és szerepe a könyvtárügy támogatásában) címet viselte. Az előadás témái a következők voltak: a könyvtáros szakma alapértékei, az IFLA és szervezeti felépítése, az IFLA kiadványai, az IFLA regionális tevékenységei, *A Világ könyvtárai az ön könyvtárában* kampány, a stratégiai programok és az IFLA-n belül működő tanácsadó testületek.

Dr. Singh a könyvtáros szakma négy alapértékét sorolta fel. Az első az információhoz való hozzáférés alapvének érvényesítése. A második a hit abban, hogy az embereknek, közösségeknek és szervezeteknek szükségük van az információhoz történő egyenlő és egyetemes hozzáférésre társadalmi, oktatási, kulturális, demokratikus és gazdasági jó

közérzetük biztosításához. A harmadik szerint a hozzáférést jó minőségű könyvtári és információs szolgáltatók tudják biztosítani. És végül a negyedik érték az elkötelezettség amellett, hogy a szolgáltatásokhoz és azok előnyeikhez való hozzáférést állampolgárságtól, etnikai hovatartozástól, nemtől, földrajzi helyzettől, politikai meggyőződéstől, vallástól, nyelvtől, fogyatékoságtól függetlenül mindenki számára biztosítani kell.

Dr. Ajay P. Singh

Az IFLA mint a könyvtáros egyesületek és intézmények globális szövetsége a lehető leghatékonyabban képviseli a könyvtárak és az információs szolgáltatók és használók érdekeit, globális szinten hallatja a könyvtárosok hangját. Szervezeti felépítése a következő: Igazgatótanács, Végrehajtó Bizottság, Szakmai Bizottság, öt divízió, 44 szekció és 16 különleges érdekcsoport.² Az IFLA szabványokat ad ki könyvtárak és információs szolgáltatók számára. Az IFLA Library az IFLA World Library and Information Congress kiadványait tartalmazza. Az IFLA-nak nyomtatott kiadványai is vannak, melyeket különféle sorozatokba szerveztek (IFLA Journal, IFLA publication, IFLA professional reports, Series on bibliographic control, Global studies in libraries and information)³.

A regionális tevékenységeket az V. divízió fogja össze. A divíziónak három regionális szekciója van: Afrika, Ázsia és Óceánia, Latin-Amerika és a Karib-térség. A szekciók térségük valamennyi könyvtári és információs szolgáltatói kérdésével foglalkoznak, támogatják az IFLA tevékenységeit és együttműködnek az IFLA regionális irodáival (Pretoria, Szingapúr, Mexikóváros).

A Világ könyvtárai az ön könyvtárában kampányt együtt szervezi az IFLA és az ALA (American Library Association). A közoktatási kampány erőteljesen és egyértelműen hangsúlyozza a könyvtárak és könyvtárosok fontosságát a 21. században. Feladata és célja bemutatni a nyilvános, az iskolai, az akadémiai és a szakkönyvtárak programjainak és szolgáltatásainak sokszínűségét, valamint el kívánja érni az iskolai, felsőoktatási, kormányzati, munkahelyi, és a mindennapi közösségi könyvtárhasználat és a könyvtári finanszírozás

növelését. Célja továbbá, hogy bevonja a könyvtárosokat olyan közpolitikai kérdésekbe, mint szellemi szabadság, egyenlő hozzáférés, digitális szakadék.

A stratégiai programok részben a *Fejlesztés a könyvtárakkal akcióprogram*, a *Megőrzés és fenntartás stratégiai program* és az *UNIMARC stratégiai program* lett ismertetve. Az első, amely rövidítve az ALP⁴ nevet viseli, a fejlődő és feltörekvő országok könyvtárosaival, könyvtáraival, könyvtáros szervezeteivel együtt arra törekszik, hogy biztosítsa az információhoz való méltányos hozzáférést. Képzési programokat és online oktatást szervez a közösségekben. Erősíti a nemzeti és regionális könyvtári egyesületeket. A program egyik célja a könyvtári szektort nemzetközi téren hatékonyan képviselő vezetők kinevelése.

A *Megőrzés és fenntartás program* célja a könyvtári és archív dokumentumok megőrzése hozzáférhető formában, ameddig csak lehetséges. A program elvei: a megőrzés alapvető fontosságú a kultúra és a tudomány fejlődése szempontjából. Alapelv a nemzetközi együttműködés. Minden ország köteles felelősséget vállalni saját kiadványai megőrzéséért.

Az UNIMARC stratégiai program az UNIMARC formátumot gondozza. A program az UNIMARC Állandó Bizottságon keresztül koordinálja az UNIMARC formátum fejlesztését, karbantartását és támogatását. Jelenleg négy formátum – bibliográfiai, authority, besorolási és példány – és a hozzájuk tartozó dokumentáció létezik.

Az előadás végén két tanácsadó testület és a Szabványügyi Bizottság munkáját ismertük meg. Az *Információhoz való hozzáférés szabadsága és a kifejezés szabadsága tanácsadó testület* (FAIFE)⁵ a szellemi szabadság és a kifejezés szabadsága érdekében tevékenykedik. Hírlevelet ad ki, jelentéseket készít, ezeket közzéteszi, munkaértekezleteken és konferenciákon vesz részt. Felméri a szellemi szabadság állapotát, sajtóközleményekkel reagál az információhoz való szabad hozzáférést sértő megnyilvánulásokra. Támogatja az IFLA politikájának fejlesztését és más nemzetközi emberi jogokat védő szervezetekkel való együttműködését.

A *Szerzői jogi és egyéb jogi ügyek tanácsadó testület*⁶ szerzői és más jogi kérdésekben látja el tanácsokkal és képviseli az IFLA-t. Foglalkozik a beszerzés és a könyvtári szolgáltatások használatának gazdasági és jogi problémáival, az előfizetői és licenc megállapodásokkal, szerződésekkel, az online hozzáférést érintő jogi esetekkel és a könyvtár és könyvtárügy szempontjából nemzetközi jelentőséggel bíró jogi ügyekkel. Figyelemmel kíséri a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) tevékenységét és a WIPO Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottságában képviseli az IFLA-t.

A Szabványügyi Bizottság az Igazgatótanácsot és az IFLA szakmai szervezeteit látja el tanácsokkal a szabványok stratégiai és állandó menedzselésében. Fontos számára a szabványok hozzáférhetőségének javítása az IFLA tagok számára. Olyan szabványosító szervezetekkel működik együtt, mint pl. az ISO.

Dr. Singh következő előadása a *Changing paradigm of agricultural librarianship* (A mezőgazdasági könyvtárosság változó paradigmái) címet viselte. Ez az előadás is a szakmai értékek ismertetésével kezdődött, majd rátért a fenntartható fejlődés támogatására. Az IFLA szerint az információhoz való szabad és egyenlő hozzáférés alapvető fontosságú az ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok eléréséhez. Az ENSZ tagállamai 2015 szeptemberében fogadták el a *2030 Agenda a fenntartható fejlődésért* programot. A célok elérésében a könyvtárak kulcsfontosságú intézmények. A fenntartható fejlődési cé-

lok⁷ 17 célt fogalmaz meg. Ezen célok közül Dr. Singh az első ötöt mutatta be részletesen, és szerte a világból példákat hozott arra, hogyan segítik a könyvtárak a célok teljesülését.

Az első cél a szegénység minden formájának felszámolása mindenhol. A könyvtárak az információhoz és képzettséghez való hozzáférés biztosításával esélyhez juttatják az embereket, hogy javítsanak életkörülményeiken, és támogatják a döntéshozókat, hogy milyen szolgáltatásokra és támogatásra van szükség a szegénység csökkentéséhez. Egy Sri Lankában működő programot ismertetett az előadó, amely az ország 300 pontján ad alapvető számítástechnikai ismereteket, internetes információkeresési útmutatásokat.

A második cél az éhezés felszámolása, az élelmiszerbiztonság és élelmezésminőség fokozása, a fenntartható mezőgazdaság elősegítése. Ezen cél elérésében nagy szerepe van a mezőgazdasági könyvtáraknak, amelyek hozzáférést biztosítanak a növénytermesztéssel kapcsolatos kutatások adataihoz, piaci információkhoz és gazdálkodási technológiákhoz, s ezzel elősegítik az alkalmazkodó és termelékeny mezőgazdálkodást. Egy romániai példát mutatott be az előadó: a Biblionet⁴ programban ezer könyvtárost képeztek ki, akik 2011 és 2014 között százezer romániai gazdát segítettek ahhoz, hogy összesen 187 millió USD támogatáshoz jussanak. A gazdák a helyi könyvtárak technikai lehetőségeit használták ki, hogy hozzáférjenek a pályázati formanyomtatványokhoz.

A harmadik cél az egészséges élet és jóllét minden korosztálynak. Az orvosi kutatási anyagokhoz történő hozzáférés szempontjából alapvetőek a kórházi és egyéb orvosi könyvtárak. Az egészségügyi információkhoz való hozzájutás segíti az embereket abban, hogy saját egészségükkel kapcsolatban tájékozottak legyenek és egészségesek maradhasanak.

A negyedik cél az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés és az élethosszig tartó tanulás lehetősége mindenkinek. A könyvtárak a világ minden országában az alap-, közép- és felsőoktatásban egyaránt központi szerepet kapnak. Segítik az írástudás programokat, biztonságos tanulási helyszínt biztosítanak, lehetőséget adnak a kutatók számára új eredmények létrehozására a kutatási adatok újrahasznosításával. Dr. Singh egy holland példát mutatott be: a Hollandia Bockstart 8 évente hetvenötezer 0-4 éves gyermek számára biztosít könyveket és írástudás-képzést. A programnak, amely központi és önkormányzati támogatással működik, nappali ellátója, egészségügyi ellátója, alsó tagozatos osztályai és közkönyvtárai vannak.

Az ötödik cél a nemek közti egyenlőség, a nők és lánygyermek megerősítése. A könyvtárak a nők és lánygyermek számára biztonságos találkozási tereket, jogi és egészségügyi ismereteket biztosítanak, és információtechnológiai programokkal támogatják a nők vállalkozási ismereteit. Ennél a pontnál egy nepáli programról esett szó, melyben szemináriumokat szerveznek a nőknek a nők jogairól, a nemek közti egyenlőségről, az egészségről, a nők elleni erőszakról és más kérdésekről. Havonta egyszer a női csoportok a könyvtár elkülönített terében gyűlnek össze, hogy megbeszéljék problémáikat. A programban gyakorlati képzéseket (írás, számolás, angol nyelv, IT ismeretek, vállalkozási ismeretek, kézműves termékek előállítás) is tartanak.

Az előadás az IFLA által 2016-ban elindított Nemzetközi Képviselési Program bemutatásával fejeződött be. Ennek célja, hogy a könyvtárosok az ENSZ *2030 Agenda a fenntartható fejlődésért* tervezésében és megvalósításában játszott szerepét népszerűsítse. Fokozza a könyvtári dolgozók tudatosságát a fenntarthatósági célokra, hangsúlyozza a könyvtárak szerepét a célok elérésében. A könyvtári szervezetek részvételének fokozása

a képviseleti munkában, hogy a könyvtári szolgáltatások és programok által mindenki számára biztosítható legyen az információhoz való hozzáférés.

Darabosné Maczkó Beáta *Könyvtár a változások tükrében* címmel tartott előadást, melyben az Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár utolsó hat évéről beszélt. A könyvtár a Szent István Egyetem Budai Campusának könyvtára. A Budai Campuson három kar (Tájékoztató és Településtervezési, Kertészettudományi, Élelmiszertudományi) működik. Az intézmény könyvtára 1861 óta működik, de jelenlegi épületébe 2010-ben költözött. A költözés óta eltelt idő a tárgyi erőforrásokban és a külső kapcsolatokban egyaránt változást hozott. A tárgyi erőforrásokon belül infrastrukturális, technikai és szervezeti, személyi változások történtek.

Az Entz Ferenc Könyvtár 2010-ben új, modern épületet kapott a Budai Arborétumban. Az épületet tágas, világos terek, akadálymentesített környezet és modern belsőépítészeti megoldások jellemzik. Az olvasóteremben 76 fő foglalhat helyet, és háromszor több a könyv, mint a régi olvasóteremben. Két számítógépteremben 100 m²-n 46 számítógépet helyeztek el. 2200 iratfolyóméter tömöraktár épült. Önkiszolgáló a kölcsönzés, biztosított a WIFI.

Szervezeti változás volt, hogy a Nyelvi Központ 2013-ban az épületbe költözött. 2015-ben a BCE Egyetemi Könyvtár átszervezése miatt az Entz Könyvtár tagkönyvtár lett és kivált belőle a levéltár. A 2016-os fenntartóváltás (SZIE) óta a könyvtár és levéltár ismét a régi keretek között működik. Ugyanakkor megváltozott az adminisztrációs eljárási rend és az informatikai háttér. 2013-ban három fő el kellett bocsájtani. Mindezek mellett folyamatosan fejlesztették a minőségbiztosítást.

A külső változásokhoz a használói csoportok változásai sorolhatók. Leginkább az egyetemi hallgatók változnak, de az oktatók és az adminisztratív személyzet se ugyanaz.

A változások új feladatokat hoztak magukkal. Az előadás második felében ezeket ismertette az előadó. Az új épület nagy, nyitott tereit hasznosítani kellett. Az olvasóterem a diákok számára tanulási tér is. Újra kellett osztani a munkafeladatokat. Áttértek a projektorientált munkavégzésre. A munkatársi összetartás erősítése érdekében belső rendezvényeket, kirándulásokat szerveznek. Erősítették a tudásmenedzsmentet (új adatbázisok, repozitóriumok használatának megtanulása, konzultációk erősítése az MTMT-hez kapcsolódóan), tanszéki állományrevíziókat tartottak. A könyvtárnak új honlapja van, megtalálható a Facebookon, és intenzíven szervez könyvtári programokat (könyvbemutatók, kiállítások, öregdiákok visszaemlékezései). Együttműködik a hallgatói önkormányzatokkal és a szakkollégiumokkal.

Végül Horváth Tamás előadása hangzott el *Az MKE Mezőgazdasági Szervezet története 1990-2016* címmel. Az MKE Mezőgazdasági Szervezete az MKE egyik közepes méretű szakmai szervezete. Régebben 40 – 45, az utóbbi években 50 – 55 egyéni és öt, hat testületi tagja van. Sokáig évi három, négy, az utóbbi három évben évi hat, hét rendezvényt szervezett.

A Mezőgazdasági Szervezet a rendszerváltás gyermeke. Az Agroinform hálózati koordináló szerepe a 80-as évek második felében megszűnt, ugyanakkor a külföldi kapcsolatok kiépítése, a nemzetközi adatbázisok megjelenése, a gyarapítási költségek emelkedése azt hozta magával, hogy a Műszaki Szekcióban dolgozó agrárkönyvtárosok előbb 1990 márciusában Mezőgazdasági Csoportot szerveztek, majd 1990. december 11-én Szabó Sándor vezetésével, közel 100 fős tagsággal megalakult az MKE Mezőgazdasági Szervezete.

Már a Műszaki Szekció Mezőgazdasági Csoportja maga elé tűzött négy célt, és ezeket a szervezet többé-kevésbé meg is valósította. A tervek a következők voltak: szorosabb együttműködés külföldi mezőgazdasági könyvtárakkal; a hazai mezőgazdasági könyvtárak között szakmai kapcsolatok ápolása, tanfolyamok, vitaülések, előadások szervezése; a mezőgazdasági könyvtárak számítógépes rendszerei kialakításának elősegítése, a működő rendszerek összehangolása; szakmai tanácsadás, tájékoztatás. Az első cél a kilencvenes években még működött, majd megszűnt, hogy aztán 2011-től egy más forma, külföldi kulturális utak szervezése lépjen a helyébe. A harmadik célon a számítástechnika gyors fejlődése lépett át, de a második és negyedik célt sikerült megvalósítani. A szervezet működése során a tagság országszerte különféle mezőgazdasági és egyéb könyvtárakba látogatott el, és év végi taggyűlésekhez kapcsolódóan szakmai rendezvényeket tartott vagy szakkönyvkiadók képviselőit hívta meg. Emellett a szervezet több vándorgyűlésen is szekcióülést tartott. Rendezvényeiről 2015 nyaráig az OMgK lapjában, az Agrárkönyvtári Hírvilágban tudósítottunk, azóta az MKE webes magazinjában, a Könyvtárvilágban olvashatnak rendezvényeinkről.

A workshopnak nem volt előre elhatározott célja, de fontos cél valósult meg vele. Az MKE törekszik arra, hogy tagságával ismertesse az IFLA stratégiáját, programjait, különféle elképzeléseit. Mivel az IFLA törekvéseket is bemutató országos MKE rendezvények befogadóképessége véges, sokszor a tagság másodforrásból (Könyvtárvilág, MKE honlap, könyvtári szaksajtó) ismeri meg a nemzetközi trendeket. Ezért fontos, hogy a nemzetközi irányokról első kézből értesülhettek a résztvevők, mint ahogy az is hasznos dolog, hogy egy nemzetközi szervezet egyik tisztviselője személyesen tapasztalhatta, hogyan alakul az élet a helyi könyvtárakban, helyi könyvtáros szervezetekben.

Jegyzetek

1. A rendezvény angol címe: *International Workshop for Agricultural Librarians & Information Scientist*
 2. Az IFLA felépítéséről bővebben: <https://www.ifla.org/about> és az <https://www.ifla.org/activities-and-groups>
 3. Szabványokról, könyvtárról és publikációkról ld. <https://www.ifla.org/ifla-publications>
 4. Action for Development through Libraries Programme <https://www.ifla.org/alp>
 5. Freedom of Access to Information and Freedom of Expression Advisory Committee <https://www.ifla.org/faife>
 6. Copyright and other Legal Matters Advisory Committee <https://www.ifla.org/clm>
 7. Sustainable development goals (SDG) <https://sustainabledevelopment.un.org/>
-
-

Moldován István

Digitálisan létrejött 'kéziratok' kezelése

Február végén meghívó érkezett az OSZK-ba a Petőfi Irodalmi Múzeumból egy érdekes kétnapos rendezvényre.¹ A meghívóban az alábbiakban határozták meg a konferencia témáját:

„A digitálisan létrejött (born digital) »kéziratok« múzeumi kezelésének problémája a kortárs múzeumi gyakorlatok talán egyik legizgalmasabb, ugyanakkor legégetőbb kérdése. A beérkező hagyatékokban egyre több digitális hordozó található (floppy diszkek, pendrive-ok, CD-k, asztali és hordozható számítógépek), amelyeknek állományvédelmére, archiválására és kutathatóvá tételére Magyarországon nincsenek széles körben elfogadott múzeumi, illetve könyvtári munkamenetek, sőt eszközök sem. A Magyar Elektronikus Könyvtár éves közgyűlésén tavaly májusban a témáról izgalmas kerekasztal-beszélgetés zajlott (Országos Széchényi Könyvtár, 2016. május 26.), részben ennek tapasztalataira építjük a témában rendezett ülészakot és műhelymunkát.”

A konferencia Prőhle Gergely, a PIM új főigazgatója köszöntőjével kezdődött. Kiemelte, hogy a múzeumoknak, egyéb intézményeknek fokozott figyelmet kell fordítaniuk a növekvő számú digitális kézirat, dokumentum kezelésére. Megemlítette a 20 éves Digitális Irodalmi Akadémiát², amely a kortárs magyar irodalom kiemelkedő műveinek digitalizálását célozta meg. Ezenkívül az idei Arany János - emlékévből több száz millió forintos pályázati összeg áll rendelkezésre a költő műveinek, kéziratainak digitalizálására (ebben az OSZK is részt vesz), erősödik az együttműködés a digitalizációval foglalkozó magyar intézmények között. Hangsúlyozta, hogy a közgyűjteményeknek meg kell őrizniük a régi dokumentumokat is, mint pl. Móricz Zsigmond műveit, de az új, már digitálisan születőkkel is foglalkozniuk kell. A főigazgató mondanivalójának lényege az volt, hogy „olyan szemléletre van szükség a hazai digitális iratkezelésben, amely a közös örökség megőrzése iránti felelősségben, világos szereposztással tudja az intézményeket elhelyezni”. Fontos üzenete volt továbbá, ami más közgyűjteményi intézményeknek, köztük a könyvtáraknak is szólt, hogy „A digitális dokumentumok használatával kapcsolatban az intézményeknek közös álláspontra kell jutniuk, egyértelműbb pozíciót kell megfogalmazniuk azok felé, akik a forrást biztosítják.”³

Ezután Palkó Gábor, a PIM tudományos titkára, a DigiPhil projekt vezetője, a rendezvény egyik szervezője mondott pár szót bevezetésül. Szerinte a múzeumok legégetőbb kérdése a digitálisan létrejött (*born digital*) dokumentumok kezelésének problémája. „A beérkező hagyatékokban egyre több digitális hordozó található, de ezek állományvédelmére, archiválására és kutathatóvá tételére Magyarországon még nincsenek széles körben elfogadott múzeumi, könyvtári munkamenetek.” A 2016-os MEK Egyesület közgyűlésén⁴ volt már egy izgalmas beszélgetés levéltári, múzeumi, könyvtári kollégák részvételével a digitális hagyatékokról. A konferencián ezt a témát szeretnék folytatni. Egyrészt a hazai tapasztalatok, problémák, helyzet, majd a második napi workshop-on a nemzetközi tapasztalatok megismerésével.

Az első előadó Kenyeres István, a Budapesti Fővárosi Levéltár igazgatója volt. Lendületes előadásában nagyrészt a 2009-ben indult és 2013-ban lezárult elektronikus levéltári projekt⁵ eredményeit mutatta be. A több milliárdos projekt célja, amelyet az (akkori nevén) Magyar Országos Levéltárral együtt valósítottak meg, a papír és digitális dokumentumok egységes nyilvántartása és azok hiteles megőrzése volt. A projekt kapcsán igen jelentős informatikai fejlesztéseket hajtottak végre a NISZ⁶ támogatásával, amely az infrastruktúra nagyobbik részét azóta is üzemelteti. Az országos szolgáltatásokat biztosító rendszert a digitális gyűjteményeknél elterjedt OAIS⁷ modell alapján hozták létre. Az egységes nyilvántartási rendszer kezeli mind a papír, mind a digitális dokumentumokat. Miután az Országos Levéltár egységes szervezet lett Magyar Nemzeti Levéltár néven, a megyei könyvtárak is bekapcsolódtak a rendszerbe. A publikus anyagok nyilvánosan megtekinthetőek, a többihez csak a kutatóknak van hozzáférésük. A rendszerbe a levéltárak egy ún. beadási csomagban (SIP = Submission Information Package) juttatják el az irataikat, amely a megfelelő hitelesítő kódot és a metaadatokat is tartalmazza. A feltöltéskor vírusellenőrzés is történik.

A 90-es években több levéltár is fejlesztésekbe kezdett az elektronikus iratok kezelése érdekében, de ezek elszigetelt, saját fejlesztések voltak, amelyek később sok adatvesztést okoztak. Számos helyen az elektronikus iratokat kinyomtatták, úgy próbálták nyilvántartani, ezek növekvő száma azonban megmutatta, hogy ez zsákutcsás irány. A projekt kapcsán végeztek egy általános felmérést, hogy hol, milyen elektronikus iratok találhatóak. A fejlesztés nagyban támaszkodott erre a felmérésre. A munka során próbaátvételeket kezdtek 1988-tól keletkezett iratokkal. 2016-ig azonban nem volt jogszabály, amely szabályozta volna az e-iratok kezelését. Csak tavaly ősszel született meg a 34/2016. (XI. 30.) EMMI rendelet⁸, amely pótolta ezt a hiányt. (Míg a könyvtári szférában még mindig a 60/1998-as Kormányrendelet szabályozza a sajtótermékek kötelezpéldányainak szolgáltatását. Az online dokumentumokra is kiterjedő szabályozás évek óta készül⁹ és ígéri a minisztérium.)

A következő előadó, Szatucsek Zoltán (Magyar Nemzeti Levéltár) szintén az e-levéltári projektről beszélt, de más nézőpontból, más megközelítésben. Elmondta, hogy a digitális megőrzés elsőik között emlegetett híres/hírheft figyelmeztető esete, amikor az 1976-ban Holdra szállt Viking űrszonda megfigyeléseit tartalmazó mágnesszalagok egy évtized múlva már olvashatatlanok voltak. A digitális hordozókon lévő információk veszélyeztetettségére 1997-ben éppen az IFLA hívta fel a figyelmet egy konferencián, „digitális sötét kor”¹⁰-ként emlegetve korunkat, amelyről a legtöbb digitálisan született és rögzített információ néhány évtized múlva nyom nélkül eltűnhet. (Majd’ 15 évvel később

Vinton Cerf, a Google egyik alelnöke is ezt hangsúlyozza¹¹, vagyis sok előrelépés nem történt a veszély elhárítása érdekében. – *megjegyzés a szerzőtől*

Az előadó elmondta, hogy először az eredeti hordozók megőrzését próbálták megvalósítani. Ehhez biztosítani kell a mindenkori számítástechnikai infrastruktúrát, ennek gyors változása miatt azonban ez az út igencsak nehezen kivitelezhető.

Az idők során kiderült, hogy a digitális dokumentumok esetén a média és az információ elválasztható. Mára elfogadottá vált az a levéltári megközelítés, mely szerint nem a média, hanem az információ megőrzése a lényeges. Fontos a jelentős tulajdonságok, a tényleges információs tartalom megőrzése. Emellett figyelmet kell fordítani a megőrzött információ hitelességére is. A Magyar Nemzeti Levéltárban mára külön osztály jött létre a számítógépes iratok kezelésére. A nemzetközi kapcsolódás érdekében csatlakoztak az EARK¹² projekthez, amely a digitális archiválás kérdéseivel foglalkozó kutatási projekt. A fejlesztés során külön gondot fordítottak a nemzetközi szabványok alkalmazására. A szabványos megoldások segítségével a magyar rendszer közvetlen kapcsolatba tud kerülni több hasonló európai levéltár rendszerével is. Az OAIS modellt már Kenyeres István is említette. Ezenkívül az összetett digitális dokumentumok leírására a Library of Congress által kidolgozott METS¹³ szabványt alkalmazzák, mint sok digitális könyvtár többnyire külföldön. Az előadó kiemelte még, hogy az archív és a szolgáltatási célú tárolást elkülönítették. Mind az MNL, mind a BFL közös partnere a projektben a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt¹⁴, amely az infrastruktúra nagy részét üzemelteti, a levéltárak azonban saját kezelésben is megtartották ennek egy részét. Az előadó elmondta, hogy a digitális megőrzés nemcsak technológiai, de menedzsment feladat is. Nem könnyű a folyamatos finanszírozás biztosítása, mivel ezeknek a nagy tároló- és szolgáltató rendszereknek tetemes fenntartási költsége van. A levéltárosokra új és többletfeladatok hárulnak, miközben a korábbi, hagyományos feladataikat is el kell végezni. Komoly probléma a megfelelő szakemberek hiánya. Ezért a levéltárak bekapcsolódtak az ELTE-n a képzésbe is, hogy a végző levéltáros szakembereket a megfelelő informatikai tudással lássák el. A feladatok megoldása erőteljesebb automatizálást, valamint az intézmények között szorosabb kooperációt kíván.

A következő előadó, Földesi Ferenc, az OSZK Kézirattárának vezetőjeként és mint megbízott különgyűjteményi igazgató beszélt a nemzeti könyvtár tapasztalatairól, véleményéről a digitális kéziratokról, dokumentumokról. Elmondta, hogy a digitálisan születő kéziratok problémája még nem nagyon jelentkezik a könyvtárban. A fő kérdés a papír alapú kéziratok feldolgozása, valamint a digitalizált anyag kezelése. A kevés munkaerőnek ez köti le minden idejét. A szövegek létrehozásában már alapvető a számítógép használata. Viszont többnyire eltűnnek a javítások, korábbi változatok, ami komoly veszteség az irodalomkutatás számára. A digitálisan születő kéziratok azonban nem jelentenek strukturális változást, ezek kezelésében nem lát alapvető különbségeket. A kutatóknak több lehetőségük van a digitális szövegekkel, de fontos ezek hitelességének is a biztosítása. Lehet, ezeket a digitális kéziratokat különgyűjteményekben kellene kezelni, ahol komolyabb informatikai tudás is rendelkezésre áll, bár a jövőben erre a kéziratárosoknak is jobban szükségük lesz. Érdemes lenne ajánlást kidolgozni az írók számára kézírataik mentésével, az eszközök megfelelő használatával kapcsolatban.

Az OSZK-ban egyelőre kevés helyi tapasztalat van a digitális kéziratokkal. A mágneslemezekre érkező anyagokat inkább kinyomtatva archiválják. Volt szerző, aki kinyomtat-

va adta be a digitális kéziratait, igaz, így igen jelentős mennyiség lett. A Kézirattárban még nincs nagyobb tömegű digitális hagyaték.

Babus Antal, az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának vezetője kevésbé a digitális kéziratokról, inkább a digitális megőrzés problémáiról számolt be néhány konkrét eset, szolgáltatás kapcsán.

A könyvtár 2000-ben indította el az osztrák tájképfestő, Thomas Ender akvarelljeit bemutató honlapját¹⁵ minisztériumi támogatással, külső fejlesztőkkel. A szerver azonban 2007-ben tönkrement. A szolgáltatást új gépre költöztették, azonban ott már nem tudták teljesértékűen helyreállítani azt, pl. a keresés nem működik. A régi fejlesztőket már nem lehet utolérni, a rendszer módosítása jogi problémákat vetne fel. Sajnos a szolgáltatás karbantartása nem lett biztosítva hosszú távon.

Másik esetként Körösi Ferenc vegyészmérnök hagyatékát említette. Ebben az 1997-ből származó DOS-os szövegszerkesztőben, az azóta szinte elfeledett Chiwriter¹⁶-ben megírt dokumentumok voltak, amelyeket csak egyedi kézi konverzióval tudtak olvashatóvá tenni.

Megemlítette még a Professzorok Batthyány Körétől DVD-n kapott levelezést, amelyet Windows Jegyzettömb formátumban készítettek. Ez 20 évig nem kutatható, zárt anyag, ezért külön írásbeli megállapodással kaptak engedélyt arra, hogy öt évenként új adathordozóra másolják az anyagot a megőrzés érdekében.

Egy másik érdekes eset volt, amikor 2014-ben egy olvasó Pilinszky János hagyatékából kért egy régi magnófelvételt, amely csak orsós magnókazettán volt megtalálható. A megfelelő lejátszó előkerítésének nehézsége készítette arra a Kézirattárat, hogy az ezen a régi hordozón lévő hangzó állományt sürgősen digitalizálják a megőrzés érdekében.

Az előadó szerint komoly paradigmaváltás zajlik, amely a könyvnyomtatás óta nem látott változásokat hoz a közgyűjtemények életében. A digitális anyag feldolgozását kevésbé látja problémásnak, az igazi gond ezeknek az állományoknak a megőrzése.

Ez után a blokk után az előadókkal rövid beszélgetésre nyílt lehetőség. Ennek keretében elhangzott például, hogy új szakmákra, pl. digitális restaurátorokra van szükség, hiszen már nemcsak a régi papír dokumentumokat kell megővni az enyészettől, hanem a gyorsan avuló digitális hordozókon található információkat is. A most elhunytak többnyire idős emberek, akik még kevésbé értettek az informatikához, főként papírra írtak. De már sürges az idő, egyre többen használják a számítógépeket, digitálisan hozzák létre az információt. Ez viszont sokkal több, mint ami hagyományos módon létrejött, és az a probléma is felmerül, hogy mit érdemes megőrizni az egyre több digitális tartalomtól. A régi, elavult hordozókon lévő dokumentumok mellett manapság a személyes digitális anyagok egyre inkább a felhőbe költöznek. Nem floppy-kon, öreg PC-ken marad a levelezés, a kézirat, hanem a Gmail-ben, az online tárhelyeken.

A következő blokkban Moldován István tartott előadást¹⁷ *A könyvtári dokumentumok digitális átállításáról*. Főként OSZK-s példákra alapozva áttekintette, hogy a könyvtári dokumentumok területén mennyire jelentek meg a digitálisan született dokumentumok, és a könyvtár erre milyen válaszokat ad. A jogi szabályozás itt is elmaradt, hiszen, noha hosszú évek óta készül egy új köteleispéldány szabályozás, amely már az online dokumentumokra is kiterjed, jelenleg továbbra is egy majd' 20 éves, 1998-as kormányrendelet van hatályban. Annak ellenére, hogy a jogi szabályozás jócskán elmaradt, a Magyar Elektronikus Könyvtár már 1994 óta igyekszik gyűjteni a magyar vonatkozású eredeti digitális könyve-

ket, a digitalizáltak mellett. A több mint 16 ezres könyvgyűjteményében rengeteg kiadótól, egyetemektől, kutatóintézetektől kapott, csak elektronikusan megjelent dokumentum található. Sok esetben kapnak közvetlenül a szerzőktől is kézirat jellegű digitális szöveget, amelyek megfelelő átalakítás után a MEK¹⁸ oldalán jutnak el először az olvasókhoz. Az OSZK 1999-től átvette az elektronikus könyvtár kezelését és azóta is ennek keretében folyik a digitális könyvek egy részének gyűjtése. A 2000-es évek elején felbukkant, később aztán már gyorsan szaporodó kereskedelmi e-könyvek az OSZKDK¹⁹ adatbázisba érkeznek, mind nagyobb számban kötelespéldány gyanánt. A könyvekhez képest a folyóiratok jóval nagyobb arányban jelennek meg online is, és egyre több a hazai digitálisan született periodikum is. Ezeket az OSZK-ban 2004-től az Elektronikus Periodika Adatbázis és Archivum²⁰ fogadja, archiválja és szolgáltatja. 2014-től már minden NKA által támogatott nyomtatott folyóiratnak kötelező digitálisan eljuttatnia a számait az EPA-ba, és hozzá kell járulnia a nyilvános online szolgáltatáshoz. A Digitális Képtár²¹ pedig 2007 óta már a digitális képeket is igyekszik a fentiekhez hasonló módon gyűjteni, feldolgozni és szolgáltatni. A gyűjteményben olyan újabb, csak digitális formában létező dokumentumtípusok is találhatóak, mint a prezentációk vagy az infografikák. Talán a képi dokumentumok terén a legnagyobb arányú a hagyományos hordozókról a digitálisra való átállás.

Összegzésül: nemcsak a levéltárak, de a könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó anyagok között is egyre több digitálisan született dokumentum jelenik meg. Ezek aránya változó az egyes dokumentumtípusoknál. A jogi szabályozás, de a könyvtárak többsége sincs még igazán felkészülve a digitálisan született dokumentumok megőrzésére, kezelésére. A fókuszban többnyire a digitalizálás, a papíron tárolt hagyományos dokumentumok digitálisra fordítása áll, kevés figyelem irányul még a csak digitálisan létrejött és terjesztett dokumentumokra.

Ezt követően Radics Péter, a Digitális Irodalmi Akadémia²² vezetője tartott előadást. A DIA 1998-ban indult, hogy jogtiszta módon tegye online hozzáférhetővé a magyar kortárs irodalom jelentős szerzőinek életművét. Az eredeti terv a megjelent művek digitalizálása volt. Idővel azonban a program változott, és a DIA a szerzők és szakértők bevonásával lényegében új, javított szövegváltozatokat hoz létre. A szövegek nem leltethetőek, hanem az online környezetben „helyben olvashatók”. A DIA egyben tudományos műhelyként is dolgozik. Miután rákérdeztem a DIA könyvek kötelespéldány szolgáltatására, az előadó elmondta, hogy ezek a művek igazából nincsenek lezárva. A műveket folyamatosan javítják, nyilvánosan mindig az aktuális szöveg látható. Ezért nem kértek rá ISBN-t, ezért nem küldik be kötelespéldányként az OSZK-ba. A digitális szöveg nem lezárható, hanem folyamatosan változtatható, más, mint a klasszikus könyv. A DIA szoftvere megőrzi a változásokat, de mindig az utolsó verzió a publikus. Az 1700 művet a szerzők állandóan változtatják, javítják. Viszont volt már rá példa, hogy kiadók a DIA-tól vettek szöveget, amelyből egy végleges, lezárt kiadás született. Konrád György például a teljes életművét végigjavította digitális formában. A digitális kéziratokkal kapcsolatban elmondta, felmerült, hogy például Határ Győző elektronikus levelezését is összegyűjtik, de kiderült, az író nem őrizte meg azokat. A 2000-ben elhunyt Petri György számítógépén sok kiadatlan szöveg maradt, ezeket azonban nem is ő gépelte le. A szövegek egy része sajnos meg sem nyitható. A sorsukról az örökösök döntenek.

A következő blokkban Dragon Zoltán, a Ludwig Múzeum munkatársa tartott előadást *Digitális kontroll* címen. Véleménye szerint egy kérdés igazán időszerű: az eredetiség

kérdése. A kézirat hagyományos meghatározása azonban megdőlt. A digitális kézirat és a kiadvány közelebb került egymáshoz, néha elmosódik a határ. A kézirastra az idő jelenti a legnagyobb veszélyt. A konverziók során adatvesztés lehet, azonban a fájlok digitális aláírása segítheti a változások követését.

Kónya Béla, ugyancsak a Ludwig Múzeum munkatársa, a digitális kortárs műtárgyak problémájáról tartott előadást. A művészek nem foglalkoznak ezek megőrzésével. Ma nincs kortárs restaurálás oktatás. A múzeum azonban több olyan művet őriz, amely digitális vagy audiovizuális technikát használ fel. Az egyik bemutatott alkotás része egy régi, bekapcsolt televízió volt, amely Magyarországon már üres képernyőt mutatott az analóg televízióadások leállítása óta. A készülék azonban egy bolgár kiállításon, Szófiában képes volt egy ottani tévéadást fogni, mivel ott még van analóg sugárzás.

A digitális médiaművészeti produktumok fő problémája azok megőrzése. A Ludwig Múzeum szakemberei nemzetközi együttműködésben, német és holland partnerekkel együtt foglalkoznak a kérdéssel.

Az első nap utolsó előadója, PIM-es házigazdánk, Palkó Gábor volt, aki *Törvényszéki módszerek a digitális filológiában* címmel tartott érdekes előadást. A PIM állományában már megjelentek a digitális hagyatékok. Egyik példaként néhány, 1998-as mágneslemez hozott, amelyeken 6.0-ás Word fájlok voltak. Ezek kinyomtatásakor számos információ elvész, pl. a fájl belső adatlapján levő dátumok a létrehozásról, a szerkesztésről, a nyomtatásról. Ezért inkább digitális törvényszéki módszertani eljárásokat kezdtek használni, amelyek során a hordozókról bitszintű másolatokat, „képíjlokat” hoznak létre. Így a régi floppy-n Polcz Elaine publikálatlan írásait is megtalálták. A képíjlok készítéséhez olyan professzionális szoftvert használnak (Acronis), amelyik nemcsak a látható fájlkat, de a teljes lemez bitszintet lemásolja. Ez a már nem allokált területeken lévő, rejtett információkat is megőrzi. Ezzel a módszerrel készíthettek biztonságos másolatot Határ Győző 10 évig a raktárban heverő PC-jének winchesteréről is.

Az előadó beszámolt egy érdekes kutatásról is, amely egy amerikai folyóiratban jelent meg. A kutatás során az amerikai írók digitális mentési szokásait igyekeztek felmérni.

A jövő kéziratárában egységes módszertant kell kidolgozni nemzetközi ajánlások alapján. A törvényszéki gyakorlat alkalmazható az archiválók számára is az adatok visszaállítása érdekében. Felhívta a figyelmet a tavaly ősszel indult amerikai BitCurator²³ projektre, melynek keretében egy nyílt forráskódú törvényszéki szoftvercsomaggal segítik a digitális archiválók munkáját.

A konferencia második napi workshopjának első felében egy német levéltári szakember, Heinz Werner Kramski, a Deutsches Literaturarchiv Marbach²⁴ munkatársa tartott bemutatót. Vázolta a főbb stratégiákat:

1. Számítógépes múzeum; amikor megpróbálják megőrizni a régi hordozók teljes számítógépes hardver és szoftver környezetét.
2. Bitstream megőrzés; az információhordozók teljes, bitszintű archiválása, nemcsak a fájlké.
3. A használhatóság megőrzése; a fájlok konverziója egy nyílt, stabil formátumba.
4. A használhatóság megőrzése emulációval; szoftverrel működő interaktív dokumentumok esetében.

Több német író digitális hagyatékát mutatta be részletesen. Például Friedrich Kittler²⁵ hagyatékában 7 db PC és több száz CD volt található.

Az írók digitális gyűjteményét az eredeti struktúrában igyekeznek megőrizni. Pontos leltárt készítenek a különböző információhordozókról, PC-kről, winchesterekről, lemezekről. Az ezekről feltárt fájlokat hierarchikusan rendezik, majd tematikusan csoportosítják (pl. versek). A fájlokat (pl. a DOC formátumúakat) PDF-re konvertálják. A feldolgozási folyamat során dönteni kell a megőrzendő információkról. Külön munkafolyamat a digitális hordozók fizikai megtisztítása (pl. a ráolvadt gumitól). Saját restauráló csoportjuk van a digitális médiára. A restaurációt sok munkaközi képpel illusztrálják.

A digitális média megőrzése során főként Linux-os, nyílt forráskódú szoftverekkel dolgoznak. Az adatok biztonságos mozgathatóságához a Ddrescue²⁶-t ajánlta és mutatta be. A Linux programok Windows alatti futtatásához a Cygwin²⁷ alkalmazást ajánlta. A Data Accessioner²⁸ szoftverrel a különböző hordozókon lévő fájlokat elemzik, mozgathatják biztonságosan ellenőrző számok generálásával, és olvassák le ezeknek az állományoknak a metaadatait. A fájlformátumok azonosítására az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltárának PRONOM²⁹ szolgáltatását használják. A „képfájlok” kezelésére, a virtuális diszkek olvasására egy svéd szoftverarchívum nyílt forráskódú szoftverét, az ImDisk³⁰-et javasolta. Figyelmünkbe ajánlta továbbá a digitális megőrzési eszközök közösségi nyilvántartását, a COPTR³¹ rendszerét. Végezetül az IngestList³² alkalmazást mutatta be, amely fájlok tömeges azonosítását teszi lehetővé, ezt kimondottan digitális repozitóriumok számára fejlesztették.

A kétnapos rendezvény nagyon tanulságos volt. Noha a múzeumi, levéltári szakemberek számára szervezték, hasznos volt könyvtári nézőpontból is végighallgatni az előadásokat. Hiszen közgyűjteményeink egyre gyakrabban szembesülnek a digitálisan keletkező világ régi és új dokumentumaival, ezért új eszközöket, módszereket kell megtanulnunk, hogy a gyorsan változó környezetben megőrizzük a jövőnek a jelen és a közelmúlt emlékeit is.

Jegyzetek

1. Konferencia és workshop a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2017. 03. 29-30. <https://pim.hu/hu/esemenyek/digitalisan-letrejott-born-digital-keziratok-kezelese>
2. <http://dia.pim.hu>
3. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/124542/eltero-en-kezelik-az-intezmenyek-a-digitalis-dokumentumokat>
4. <http://mek.oszk.hu/joomla/index.php/hirek/233>
5. <https://www.eleveltar.hu/>
6. <http://nisz.hu/>
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Open_Archival_Information_System
8. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=198945.330066
9. <http://ki.oszk.hu/content/k-tesp-ld-nyszolg-ltat-s-rendelettervezetu>
10. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_dark_age
11. <http://magyarnarancs.hu/interaktiv/talan-eltunik-hirtelen-101928>
12. <http://www.eark-project.com/>
13. <http://www.loc.gov/standards/mets/>

14. <http://www.nisz.hu/>
 15. http://ender.mtak.hu/index_h.html
 16. <https://en.wikipedia.org/wiki/ChiWriter>
 17. <http://mek.oszk.hu/html/irattar/cloadas/2017/OSZK-borndigit.ppt>
 18. <http://mek.oszk.hu>
 19. <http://oszkdk.oszk.hu>
 20. <http://epa.oszk.hu>
 21. <http://dka.oszk.hu>
 22. <http://dia.pim.hu>
 23. <https://bitcurator.net>
 24. <https://www.dla-marbach.de/>
 25. https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Kittler
 26. <https://www.gnu.org/software/ddrescue/>
 27. <https://www.cygwin.com>
 28. <http://dataaccessioner.org/>
 29. <http://nationalarchives.gov.uk/PRONOM/Default.aspx>
 30. <http://ltr-data.se/opencode.html/#ImDisk>
 31. http://coptr.digipres.org/Main_Page
 32. <https://sourceforge.net/projects/ingestlist/>
-

*Magyar Könyvtárosok Egyesülete 49. Vándorgyűlése
Miskolc, 2017. július 5-7.
Részletes program és regisztráció: <http://vandorgyules.tfmlib.hu/>*

Milena Zelko

A könyv által fejlődöm című olvasási projekt fontossága Szlovéniában

A szövegértés szintje, amely alapja az olvasási kultúrának, fontos meghatározója a könyvtárak tevékenységének. A motivációs eszközök egyike *A könyv által fejlődöm* elnevezésű országos projekt Szlovéniában, amelyet a fiatal olvasók körében valósít meg a szlovén Nyilvános Könyvügynökség (*Javna agencija za knjigo*). A Muraszombati Gimnázium (*Gimnazija Murska Sobota*) már a kezdetektől, 2010 óta részt vesz a projektben, amelynek az a célja, hogy erősítse a fiatal olvasókban a motivációt az olvasásra és ezáltal fellendítse a könyvtárlátogatási kedvet. A projekt célja az, hogy a fiatal olvasók körében terjesszék el a legújabb, minőségileg magas színvonalú és szlovén nyelven írt eredeti ifjúsági irodalmat. A projektbeszámoló gyakorlati példákat is bemutat, amelyek kivitelezésre kerültek a több éve tartó projekt keretében. Ez magába foglalja azt a tevékenységet is, amikor a diákok ellátogattak a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárba (*Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota*) és megismerkedtek a könyvtári tevékenységekkel. Ezt követően minden diákot egy szakmai zsűri által előre kiválasztott, majd kiadott ifjúsági regénnyel ajándékoztak meg. Az ajándékkönyvet a diákok felhasználják iskolai tevékenységeik során is. Mivel a projekt a határon túli szlovén területek részvételét is megcélozta, a közeljövőben tervezik az együttműködést a rábavidéki szlovén nemzetiségű diákokkal is. A szövegértés és az olvasási kultúra alapvető tényezőként járulnak hozzá a társadalom és a gazdaság fejlődéséhez.

A szövegértés jelentősége

A fiatal olvasók a leghatékonyabb olvasásfejlesztési formának az olvasási versenyeket tartják. Mivel ezek a tömeges versenyek az olvasáskultúra fejlesztésének fő eszközei közé tartoznak, lebonyolításukban a könyvtárak is jelentős szerepet vállalnak. Napjainkban a könyvtárak még kiemeltebb figyelmet fordítanak a fiatal olvasókra, hiszen az olvasáskutatások eredményei azt bizonyították, hogy a fiatal olvasók azok, akik a legkritikusabb közösséget alkotják, s motivációjuk az olvasás iránt csökkenő tendenciát mutat. Ezzel

párhuzamosan romlik a fiatalok kritikai gondolkodási képessége is, az újszerűség iránti fogékonyságuk, az íráskészség is gyengül, valamint általában véve a konkrét gondolkodási készség is.

A könyvtárostanári munka nemcsak felelős szakmai munka, hanem egyben olyan feladat, amelyet érzelmi töltettel kell végezni. Át kell érezni az olvasás csodálatos világát, amely elvezet a képzelet világához vagy bizonyos felismerésekhez. De mindezt át kell adni mások számára is, hogy ők is megéljék. Természetesen ez a könyvtárosok tehetségétől, képességeitől is függ. Az olvasásnépszerűsítő projekt kivitelezése az egyik kulcsfeladata az iskolai könyvtáraknak.

Középiskolánkban igyekszünk emelni a fiatalok olvasottsági szintjét. Elsősorban meggyőzzük a diákokat az olvasás fontosságáról, tudatosítjuk bennük az olvasás jelentőségét és az olvasásból fakadó kreativitás-fejlesztési lehetőséget. Népszerűsítjük az olvasáskultúrát különböző tevékenységekkel. Egyes témákban könyvkiállításokat rendezünk, amelyek anyagát főleg az ifjúsági irodalomból merítjük. Az említett kiállítások alkalmiak és tematikusak, céljuk az, hogy felhívják a figyelmet a fontosabb kulturális eseményekre, amelyek kapcsolatban vannak a könyvekkel. A könyvkiállítások anyagát mindig összekötjük a könyvlisták anyagával is.

A Nyilvános Könyvügynökség keretében szervezzük meg a korosztályok közötti olvasási akciókat. Ezeknek az a fő célja, hogy a korosztályokat érzékennyé tegyük az olvasás témája és problematikája iránt, mindezt az ifjúsági irodalmon keresztül. Majd összehasonlítjuk ezeket a hasonló szépirodalmi szövegekkel, az irodalomról kialakult vélemény-cserékkel, de a személyes tapasztalatokat és emlékeket is felhasználjuk az elemzéseknél. Ezekkel olyan olvasási légkört teremtünk, amely erősíti a fiatal olvasók más generációkhoz fűződő kapcsolatait. Mindez az olvasás építő légkörében történik.

A Nyilvános Könyvügynökség koordinálásával folyik az országos könyvnépszerűsítő kampányprogram is, amelyet a középiskolás diákok részére állítottak össze azzal a céllal, hogy ezáltal is javítsák a gyenge PISA-eredményeket, amelyek szerint az olvasási szokások évről évre rosszabb eredményeket mutatnak. Ezek a tények még érvényesebbek a 14–24 éves korosztályra. Az olvasási kampányban részt vesznek azok a szlovén sportolók, zenészek, filmszínészek, akik világszerte ismertek, és személyiségükre, elért eredményeikre támaszkodva népszerűsítik az olvasást a fiatalok körében. A könyvnek az örömszerző szabadidős tevékenységek részévé kell válnia, a mindennapi élet középpontjába kell kerülnie, hogy általa kialakuljon a fiatal olvasókban a kritikai gondolkodásmód.

A könyv által fejlődöm című olvasási projekt

A könyv által fejlődöm című projekt országos jellegű és az olvasáskultúra fejlesztését szorgalmazza. A projektet a Nyilvános Könyvügynökség koordinálja a Szlovén Kulturális Minisztérium, a Szlovén Oktatásügyi, Tudományos és Sportminisztérium, a Szlovén Köztársaság Oktatásügyi Intézete, a Szlovén Városi Könyvtárak Csoportja, a Szlovén Könyvtárosok Egyesületének Iskolai Könyvtári Szekciója, a Szlovén Könyvtáros Egyesület és a Szlovén Írók Egyesülete együttműködésével.

A projekt célja:

- lehetővé tenni az ifjúsági irodalom minőségének és eredetiségének a felismerését;

- a diákok olvasásra és könyvtárlátogatásra való motiválása;
- a hazai ifjúsági irodalom szerzőinek a motiválása és népszerűsítése.

A projektfolyamat

A tavaszi hónapokban egy nyilvános pályázat keretében a felelős szakmai zsűri kiválaszt két ifjúsági művet a bejelentett szlovén nyelvű ifjúsági művekből, egyet az általános iskola hetedik osztályos tanulóinak és egyet az első osztályos középiskolás diákok részére. A kiadóval és a szerzőkkel együttműködve előkészítik a kiválasztott művekről szóló népszerűsítő anyagot és bemutató filmeket.

Az eddig kiválasztott művek jegyzéke tanévek szerint

Tanév	általános iskolások	középiskolások
2016/2017	Vinko Möderndorfer: Kit na plaži	Marjana Moškrič: Sanje o belem štrpedu
2015/2016	Damijan Šinigoj: Iskanje Eve	Andrej Rozman Roza: Živalska kmetija
2014/2015	Slavko Pregl: Odprava zelenega zmaja	Suzana Tratnik: Ime mi je Damjan
2013/2014	Vinko Möderndorfer: Kot v filmu	Goran Vojnovič: Jugoslavija, moja dežela
2012/2013	Tadej Golob: Zlati zob	Cvetka Bevc: Desetka
2011/2012	Desa Muck: Blazno resno o šoli	Andrej Rozman Roza: Izbrane Rozine v akciji
2010/2011	Tone Pavček: Majnice: fulaste pesmi	Slavko Pregl: Geniji brez hlač
2009/2010	Dušan Čater: Pojdi z mano	
2008/2009	Ervin Fritz: Vrane	
2007/2008	Slavko Pregl: Spričevalo	
2006/2007	Neli Kodrič: Na drugi strani	

Szeptemberben a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárral egyeztetjük az első osztályos diákok fogadását a könyvtárban. A könyvtárlátogatáskor a diákok tájékoztatást kapnak az információs műveltségről, de alapinformációkat is kapnak a regionális könyvtár alaptevékenységéről, a COBBIS on-line könyvtári rendszerről, majd megismerik a legújabb ifjúsági irodalmat, és bemutatják nekik az ifjúsági művet – amelyet minden diák ajándékba is megkap – és annak szerzőjét.

A Muraszombati Gimnázium diákjai a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárban

A mi középiskolánk már 2010 óta részt vesz a projektben. Az idei iskolaévben hetedik alkalommal került erre sor. A diákok alapvető feladata pedig az, hogy elolvassák az ifjúsági művet.

A diákok ajándékba kapták Cvetka Benc Destka című ifjúsági regényét

Az ajándékkönyveket az egyes iskolaévekben különböző iskolai tevékenységekbe is bevonjuk:

- a könyv szerzője ellátogat a középiskolába;
- olvasóklub;

- könyvkvíz;
- esszéírás a tantárgyak közti együttműködés keretében.

Bevezető óra

Mielőtt ellátogatunk a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárba, a diákokkal könyvtárpedagógiai órát tartunk, amikor a diákok megfelelő információkhoz juthatnak *A könyv által fejlődöm* projekt folyamatáról. Hangsúlyt kap annak tudatosítása, hogy mennyire fontos számukra az olvasási kultúra és a szövegértés fejlesztése.

Látogatás a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárban

A muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár részlegeit megtekintve a diákok ismeretekhez jutnak a könyvtári szolgáltatásokról, elsősorban a COBBIS online könyvtári rendszerről, illetve a szlovén ifjúsági irodalomról kapnak tájékoztatást.

A könyv szerzője ellátogat a középiskolába

A projekt keretében megszervezzük a szerző látogatását középiskolánkba. A diákok személyesen is megismerkednek az ifjúsági könyv szerzőjével. Ez az esemény számukra többletmotivációt is jelent.

Cvetka Bev szlovén író nő bemutatkozott a Muraszombati Gimnázium diákjainak

Könyvkiállítás

A projekt keretében könyvkiállítást is szervezünk a szerzőkről és a műveikről. A kiállítást a könyvtári szakkör keretében készítjük el. Így népszerűsítjük a kiválasztott ifjúsági művet és annak szerzőjét is. A szerző életpályájáról és munkásságáról is beszámolunk a diákoknak.

Marjana Moškerič szlovén író nő mutatta be Sanje o belem štrpedu című ifjúsági regényét

A mű elemzése és értékelése

A mű elemzése és értékelése bármilyen iskolai tevékenység keretében folyhat. Ezek a tevékenységek lehetnek beszélgetések a könyvről, amelyeket a könyvtári szakkör keretében végzünk, vagy kerekasztal-beszélgetést folytatunk a műről, de olvasói klub keretében is elemezhetjük a művet. A diákok versenyezhetnek, olvasási vetélkedőket szervezhetnek az elolvasott mű kapcsán. Az esszéírás formájával is élnek a diákok, ekkor az elolvasott ifjúsági műről tematikus fogalmazást írnak.

Nevelési célok:

- az olvasási kultúra szintjének emelése;
- az olvasáskészség fejlesztése;
- a kritikai gondolkodás fontosságának felismertetése;
- a művészi és a nem művészi szövegek megkülönböztetése;
- az olvasási műveltség tudatosítása, annak felhasználása a személyes fejlődésben és általában a társadalom és a gazdaság fejlesztésében.

Az olvasáskultúra javításának kulcsfontosságú szerepe van az olvasásfejlesztésnél, mivel nyelvi tevékenységeket összesít és fejleszt a kommunikációt, az észlelést és figyelmet, a beszédet és az íráskészséget. Megérteti a szépirodalom által közvetített bölcsességeket és támogatja a szövegértés folyamatát. A szövegértés kulcsfontosságú eleme az olvasáskultúrának. Ezért az egyén szövegértésének a minősége erősen függ az olvasás motiváltságától és az olvasási kultúra fejlettségétől. Az is fontos, hogy az olvasó esztétikailag és érzelmiileg is élvezze az olvasás folyamatát. A fiatal olvasók olvasásfejlesztésében fontos szerepet töltenek be az oktató-nevelő intézmények. Az iskolákban, óvodákban oktató óvónők, tanárok, könyvtárosok, más szakemberek és a szülők is mint olvasók példaképekül

szolgálhatnak a fiataloknak, hiszen meg tudják mutatni, hogy az olvasás lehet kellemes, szórakoztató, de ugyanakkor fontos és hasznos tevékenység.

Együtműködés a Rábavidékkel

A projekt népszerűsítése a határon túli régiókban is folyik az általános iskolákban és a középiskolákban, ahol a szlovén nemzetiség él (Magyarország, Ausztria, Olaszország). Azokat a tanárokat is bekapcsolták a projekt tevékenységeibe, akik szlovén nyelvet tanítanak a hétvégi (szombati) iskolákban (Amerika, Ausztrália), a pótórák keretében külföldön (Hollandia, Szerbia, Horvátország, Franciaország stb.), valamint Európa bizonyos iskoláiban (Brüsszel, Luxemburg, Frankfurt) szintén ismert projektnek számít.

A Muraszombati Gimnázium a jövőben együtt szeretne működni ebben a projektben a rábavidéki szlovén tanulókkal, akik ugyanazokat a szlovén könyveket olvassák, mint anyaországi kortársaik.

Összegzés

Tekintettel az olvasás szeretetének erőteljes csökkenésére a fiatalok körében, az iskolai könyvtáraknak különösen fontos szerep jut az olvasás népszerűsítésében és az olvasástudás szintjének emelésében. *A könyv által fejlődöm* olvasási projekt, amely az iskolai tevékenységek keretében valósul meg, jó gyakorlati példának számít, amely jelentősen hozzájárulhat az olvasás fejlesztéséhez. Ezt felismerve a projektben részt vevő diákok, könyvtárosok és tanárok mindenképpen folytatni szeretnék a projekt népszerűsítését és az iskolai tevékenységekben történő gyakorlati kivitelezését.

Jegyzetek

Grosman, M.: Razsežnosti branja. Za boljše bralno pismenost. Ljubljana: Karantanija in Bralna značka, 2006.

Bralna kultura. (2011) V: Kulturno umetnostna vzgoja str. 23–36. (elektronski vir) Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.zrss.si/kulturnoumetnostnavzgoja/publikacija.pdf>

Rastem s knjigo. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>

Zwitter, S.: Vzpodbujanje branja v srednješolski knjižnici str. 70–75. Dostopno na spletnem naslovu: file:///C:/Users/ uporabnik/Downloads/Vzpodbujanje_URN-NBN-SI-DOC-NF18OQW5.pdf

Fordította: Dr. Zágorec-Csuka Judit

Buzinkay Géza szintézise

A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig

Mi, könyvtárosok igazán örülhetünk ennek a maga nemében egyedülálló összegzésnek. Hiszen a magyar nemzeti kulturális örökség e gazdag szektorának az őrzői, feltárói és újabban digitalizálói elsősorban a könyvtárak, az érdeklődők, a felhasználók, a kutatók többnyire a bibliotékák gyűjteményeiben forgathatják a napi- és hetilapokat, a folyóiratokat, valamint az egyéb sajtótermékeket. A felsőfokú könyvtáros-képzés intézményeiben – kétségkívül változó mértékben – a tananyag szerves része a sajtótörténet. Ilyenformán mind a gyakorló könyvtárosok, mind az informatikus könyvtáros szakos hallgatók és oktatóik igen hasznos, hézgapótló segédlet birtokába juthatnak (remélhetőleg el is jut hozzájuk). Pótolhatatlan ráadás a források és az irodalom több mint negyven oldalas jegyzéke, amely a további tájékozódást, a lapcímek és a kötetben előforduló nevek mutatója pedig a visszakeresést könnyíti meg.

Buzinkay Géza munkája – és ezt a könyvtárosok jól tudják – nem előzmény nélküli. Csak a közelmúltból négy szintetizáló szándékkal született próbálkozás említhető. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján indult az ún. akadémiai vállalkozás (néhai Dersi Tamás kezdeményezésére), az első kötetben inkább az irodalomtörténészek, a másodikban főleg a történészek közreműködésével, de ezután abba, azaz torzóban maradt.¹ Hasonlóképpen félbeszakadt – az első kötet, a fordulat éve után – a Ráció Kiadó nekifutása.² Készült két újságíró-iskolai tankönyv is (mindkettő egy kötetben): az egyik (1977-ben) szintén csak 1948-ig halad³, a másik (1994-ben) elmegy ugyan 1988-ig⁴, de erősen vázlatosan. Most a budapesti Wolters Kluwer Kft. jóvoltából egy összehasonlíthatatlanul terjedelmesebb, a mutatókkal együtt mintegy 550 oldalra rúgó, átfogó jellegű és tudományos igényű sajtótörténeti összefoglalás látott napvilágot. A szerző neve a könyvtárosok körében közismert: a tárgykör hivatott és mélyen elkötelezett szakértője, közel négy és fél évtizede kutatja a témát, e könyv irodalomjegyzékében harminchárom nyomtatott közleménnyel (és még néhány helyen társszerzőként) szerepel.

A megszokottól jóval hosszabb előszavából világosan kiderül, hogy Buzinkay Géza nemcsak saját kutatási eredményeit, hanem a korábbi és a vele kortárs szerzők megállapításait is összegzi (ha szükségesnek véli, vitázik is velük). Fontos, valószínűleg a legfontosabb elhatározása, hogy kifejezetten sajtótörténeti megközelítést alkalmaz. Vagyis

elhatárolódott mind az irodalomtörténeti, mind a történettudományi (leginkább politikatörténeti) szemlélettől, és nem tette magáévá az újabban szorgalmazott társadalomtörténeti vagy a szintén kézenfekvőnek látszó művelődéstörténeti szempontot sem. A sajtót mint a társadalmi mozgás sajátos jelenségét, médiumát vizsgálja, e mozgás hazai tendenciáit, folyamatait, kiemelkedő állomásait, alkotásait és alkotóit igyekszik bemutatni, mindig rámutatva a nemzetközi hatótényezőkre.

Rendkívül figyelemre méltó törekvése, hogy könyvének címét tágan értelmezi: voltaképpen a sajtóélet, a sajtóviszonyok (sajtóirányítás, sajtójog, sajtóellenőrzés-cenzúra, kiadók és nyomdai lehetőségek, hírszolgálat, postai és utcai terjesztés stb.) helyzetét is jellemzi. Részletesebben tárgyalja a sajtótörvényeket, mindenekelőtt a sajtószabadságot (ha megszakításokkal is) hosszú-hosszú évtizedekre garantáló 1848. évit. Ugyanakkor változatlanul keveset tudhatunk meg az időszaki sajtó olvasóközönségéről. Örvendetes, hogy az emigráns, majd a trianoni békediktátum után a kisebbségi magyar lapok sorsát is felvillantja, elemzi. (Szerinte először, ám valójában már a Kovács Máté szerkesztette egyetemi szöveggyűjtemény 1970-ben közzétett második kötete⁵ is kitért erre.)

Mint ahogy a kötet címében olvasható, a szerző megcélozta az időbeli teljességet is. Ezt azonban kissé korlátozottan tette. Az 1980-90-es évek fordulóján végbement nagyarányú, gyökeres változásokat politikai indulatokból mentesen, beleérzéssel ismerteti, a kisebbségi sajtó esetében akár az új évezred első évtizedének közepéig is előre tekint, az utóbbi tíz, olykor tizenöt-húsz esztendő magyarországi fejleményeinek áttekintésére viszont nem vállalkozik. Ezért nem olvashatunk a hírportálokról, a napilapok online változatairól, egyáltalán az elektronikus sajtó egyre nagyobb tért hódító formáiról. Holott – és ezt ő maga állapítja meg – ekkor már a nyomtatott lapok „jelentősége világszerte visszaszorulóban volt.” Alighanem komoly szakmai vitákat vált ki a belső periódushatárok kijelölése. Némelyek számára már az is meghökkentő lehet, hogy elfogadja ugyan kezdetnek a Mercurius Hungaricus indulását, bár csak előzménynek tartja, és tagadja – minden bizonnyal jogosan –, hogy ez már sajtótermék lett volna, mivel a három alapvető kritérium, az időszakosság, az aktualitás és a nyilvánosság mindegyike még nem volt jelen nála. Sokan megkérdőjelezhetik a magyar sajtó első közel hetven évének (1780-1848) kétféle tagolását. Buzinkay Géza korábbi műveiben is kritika érte a dualizmus évtizedeinek megbontását, közelebbről az 1880-as szakaszhatárt. Ezúttal az 1918-1921 közötti esztendőik összevonását kell külön indokolnia.

A fejezetcímek rendszerint nemcsak pontosak, hanem szellemesek is. Három példa: Bukás után, Kiegyezés előtt, 1849-1867 (csak nem érthető, miért írja nagy kezdőbetűvel – és mindenütt – ezt a történelmi eseményt); Újságírók hatalmon, majd bíróság előtt, 1918-1921; Diktatúrák között forradalom, 1945-1989.

Igencsak következetesen jár el Buzinkay Géza a címben jelzett kettős fogalom – a sajtó és az újságírás – értelmezésében. Már a bevezetőben kifejti, hogy felfogása szerint a szintézisben elsősorban a hírlapirodalom (ideértve a napi- és hetilapokat, bizonyos feltételek meglétekor a kéthetente kiadott orgánumokat) fejlődését célszerű bemutatni. Másodsorban pedig azokat az élclapokat, ismeretterjesztő és főleg szépirodalmi folyóiratokat, netán egy-két társadalomtudományi kiadványt, amelyek a közvélemény mindenkori alakulására viszonylag nagy vagy nagyobb befolyást gyakoroltak. Ennélfogva tudatosan mellőzi a szakmai és – néhány kivétellel – a tudományos folyóiratokat, továbbá a szakszervezeti és diáklapokat, a magazinok túlnyomó többségét. A Budapest-centrikusság létrejötté után

meglehetősen mostohán kezeli az ún. vidéki sajtót, különösen a kifejezetten helyi érdekű lapokat – ebből következően az irodalomjegyzékben is kevés a helytörténeti írás. Így is közel hétszáz lapot említ. Természetesen a magyarországi időszaki sajtó meghatározó termékeivel kellő és többnyire arányos terjedelemben foglalkozik. Megint néhány példa: Magyar Hírmondó (mivel ez volt az első magyar nyelvű újság, megérdemli a kiemelt figyelmet), a két Pesti Hírlap (a reformkori és az 1878-1944 között megjelenő), a Budapesti Hírlap, Az Est, a Pester Lloyd (a legjelentősebb, döntően a külföldet informáló hazai német lap), a Borsszem Jankó (a leghíresebb és legnépszerűbb vicclap, remek karikatúrákkal). Ugyanakkor méltatlanul csekély terjedelmet szán a roppant népszerű Vasárnapi Újság évtizedeire. Elemzéseiben háttérbe szorulnak az ún. pártállam egyszólamú sajtójának kiugróan magas példányszámot elért termékei (Népszabadság, Nők Lapja stb.). Egyébként számottevő érdeme, hogy a politikailag-ideológiailag (és persze színvonalban) rendkívül differenciált lapstruktúrát igyekszik tárgyilagosan, általában árnyaltan bemutatni.

Buzinkay Géza kronológiai rendben végigköveti (megint csak a nemzetközi háttérbe ágyazva) a magyarországi újságírás fejlődésvonulatát: pl. a referáló és a véleményes sajtó korszakváltását, a riportok beáramlását, a vezércikk módosuló rendeltetését, az ún. független politikai újságok megjelenését, a szerkesztés változó elemeit (pl. újabb és újabb rovatok átvétele), az új lap típusok (pl. családi magazinok, krajcáros tömegsajtó), új műfajok meghonosodását, amiként az újságírói szakma megszilárdulását, hivatássá válását, a nők fokozatos térfoglalását, a tudósítók és az alkalmi levelezők mindenkori funkcióját; az újságírók társadalmi helyéről, szervezkedéséről a dualizmus kori fejezetben különösen sikeres helyzetképet kapunk. Másokhoz hasonlóan ő is úgy látja, hogy az időszaki sajtó fejlődésében, egy-egy lap életében nagy szerepet játszanak az újságírók és a szerkesztők. (Nem becsüli le a karikatúristák, a fotósok és másféle illusztrátorok közreműködését sem.) Ennek megfelelően könyvében nagy teret szentel a kiemelkedő magyar publicistáknak és redaktoroknak. Miután egyfelől a hazai újságok hasábjain számottevő arányt tettek ki a szépirodalmi közlemények (egyebek között a folytatásos regények) és ezeknek igen nagy volt a közönségvonzó hatása, másfelől a magyar írók feltűnően magas hányada újságíróként kezdte, sőt folytatta a pályáját, számosan kenyérkereső foglalkozásként dolgoztak a lapoknak, a szerző finoman és óvatosan megpróbálja elválasztani egymástól a szépprózai és a publicisztikai tevékenységet. Talán ezzel magyarázható, hogy a közelebről is, tehát hosszabban, remek kis portrékban minősített munkatársak között kiemelten szerepelnek azok az újságírók, akik elsősorban publicistaként vagy szerkesztőként jeleskedtek. Az elhatárolás magától értetődően nem sikerülhetett maradéktalanul, mert a két terület – a szépirodalom és az újságírás – elválaszthatatlan egymástól. Elég talán Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor példáját felhozni. (Szívesen olvassánk – többek között – az újságíró Móricz Zsigmondról, Karinthy Frigyesről, Németh Lászlóról is értékelő sorokat.) Tagadhatatlan, hogy szép számmal voltak, akik csaknem kizárólag a publicisztika (és a szerkesztés) terén alkottak maradandót; újabb példák: Kossuth Lajos, Rákosi Jenő, Miklós Andor, Vészi József, Bálint György, Pethő Sándor, Zsolt Béla. E sorban Buzinkay Géza mintha túlbecsülné Kecskeméthy Aurél és Lázár Miklós személyét, és mintha alulértékelné a Népszava munkatársait.

A szintézis irodalomjegyzékében jóleső érzéssel konstatálhatjuk, hogy az utóbbi években milyen sok sajtótörténeti munka született, leginkább fiatal kutatók tollából. Jó lenne

valami hasonló listát látni a helyi lapok múltjáról írt közleményekről. S visszatérve az ismertetés kezdő sorainak egyik utalására: jó lenne hinni, hogy a felsőfokú oktatási intézmények informatikus könyvtáros szakos hallgatói (akár nappali, akár levelező tagozaton) is hozzájárulnak ahhoz, hogy az egykori nyomtatott és immár az elektronikus sajtó termékei és munkatársai ne sülyedjenek el a feledés homályában. A sajtótörténeti bázis és a módszertani alap immár adott, erre támaszkodni lehet és kell. Remélhetőleg így lesz...

Bényei Miklós

**A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig /
Buzinkay Géza. – Budapest : Wolters Kluwer Kft., 2016. – 548 p. ; 25 cm**

Jegyzetek

1. A magyar sajtó története 1. 1705-1848 / szerk. Kókay György. – Budapest : Akadémiai K., 1979. ; A magyar sajtó története 2/1-2. 1867-1892 / szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla. – Budapest : Akadémiai K., 1985.
2. A magyar sajtó története 1, : A kezdetektől a fordulat évéig / Buzinkay Géza, Kókay György. – Budapest : Ráció, 2005.
3. A magyar sajtó története / szerk. Márkus László. – Budapest : Tankönyvkiadó, 1977.
4. A magyar sajtó története / Kókay György, Buzinkay Géza, Murányi Gábor. – Budapest: Magyar Újságírók Szövetsége Bálint György Újságír-iskola, 1994.
5. A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig / összeáll. Kovács Máté. – Budapest : Gondolat, 1970.

IFLA Iskolai könyvtári útmutató

2. átdolgozott kiadás – ismertetés

Az IFLA-UNESCO közös könyvtári nyilatkozata 1999-ben jelent meg és dr. Celler Zsuzsanna fordította le magyarra 2000-ben¹. Ehhez a Nyilatkozathoz 2002-ben kiadták a Végrehajtási elveket². Ennek a dokumentumnak a 2. átdolgozott kiadása jelent meg most a KTE gondozásában.

A kötet egy *Vezetői összefoglalóval* indít, mely a későbbi fejezetek legfontosabb gondolatait tartalmazza. Ezt követi az *Ajánlások* rész, melyeket „iskolai könyvtárosok és oktatási döntéshozók számára dolgoztak ki annak érdekében, hogy minden diák és tanár hozzájuthasson hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokhoz és programokhoz, amelyeket képzett iskolai könyvtáros nyújt”³. A 16 ajánlás célja elsősorban az iskolai könyvtár tervezése, fejlesztése, népszerűsítése és értékelése. Ezeket az Ajánlásokat különösen fontos megismertetni az oktatásirányítás szereplőivel, a tankerületi vezetőkkel, intézményvezetőkkel. Már ebből a két oldalból világossá válik, mik az iskolai könyvtár céljai, feladatai, oktatási tevékenységei, és mindezeket milyen eszközökkel képes megvalósítani. Milyen elvárásokkal kell szembenéznünk és mit remélhetünk a befektetett tudástól, pénztől és együttműködéstől? Minden egyes Ajánlás végén megadják a kapcsolódó fejezetek/alfejezetek számát, így aki elmélyültebben szeretne tájékozódni, könnyen megtalálhatja a bővebb kifejtést és magyarázatot. Ezeknek az Ajánlásoknak alapján készült egy kérdőív, mellyel akár a döntéshozók, akár maga az iskolai könyvtáros értékelheti az iskolai könyvtárát.⁴

A Bevezetőből három fontos gondolatot idézek: „Ez a dokumentum ösztönző és lelkesítő kíván lenni.” „Minden útmutató kompromisszumot jelent a között, amit szeretnénk megvalósítani és amit valójában várhatunk, hogy megvalósulhat.” „Az elmúlt négy évtized kutatási azt mutatják, hogy a jól felszerelt és személyzettel is jól ellátott iskolai könyvtárak nagy hatással vannak a diákok tanulmányi előmenetelére. Az iskolai könyvtár legfontosabb „erőforrása” a képzett iskolai könyvtáros, aki együttműködve a tanárokkal a lehető legjobb tudásépítési és értelemadó tanulási élményt igyekszik biztosítani a diákok számára.”⁵ A gondolkodjunk globálisan – cselekedjünk lokálisan szemléletmód itt is megjelenik. Magyarország tagországgként kapcsolódik az EU Digitális menetrendjéhez, kidolgozta a Digitális jólét programot és ennek egyik pillérét, a Digitális oktatási stratégiát.

Ezeket követi a hat fejezet. Az 1. fejezetben *Az iskolai könyvtár küldetéséről és céljairól* olvashatunk. Tanulási környezetként határozza meg az iskolai könyvtárat, mely képes biztosítani a fizikális és digitális helyszínt és hozzáférést a forrásokhoz, tevékenységekhez és

szolgáltatásokhoz, középpontba helyezve az információs műveltség kialakítását. Három jellegzetességgel írja le az iskolai könyvtárat⁶:

- „Olyan képzett iskolai könyvtárossal rendelkezik, akinek mind könyvtárosi, mind tanári képesítése van, amelyek szükségesek ahhoz, hogy betölthesse az olvasás és információs műveltség fejlesztésében, az iskolai könyvtár működtetésében, a tanárokkal való együttműködésben, az oktatási tevékenységben ellátott összetett szerepét, és az oktatási közösségben való szerepvállalását.
- Magas színvonalú, változatos állományt épít (nyomtatott, multimédia, digitális), amely támogatja az iskola formális és informális pedagógiai programját és tantervét, beleértve az egyéni projekteket és a személyes fejlődést.
- Rendelkezik kinyilatkoztatott könyvtári irányelvekkel és a folyamatos fejlődést és növekedést biztosító tervekkel.”

Szól a könyvtár szerepéről az oktatás-nevelés folyamatában és arról is, milyen feltételekre van szükség ahhoz, hogy ezek az iskolai könyvtári programok hatékonyak legyenek. Kiemeli, hogy szükség van egy határozott *vízióra*, mely az elérni kívánt jövőbeli állapotra utal. Ehhez az IFLA 2013-as Trend riportban megfogalmazott öt kulcskérdés vizsgálata szükséges⁷. A *Küldetésnyilatkozat*ában az iskolával közös célokat fogalmazza meg. A Szolgáltatásokkal kapcsolatban kiemeli a hálózatos működést és a távoli elérés szempontjait.

2. fejezet *Az iskolai könyvtár működésének jogi és gazdasági kereteit* mutatja be. Külön foglalkozik az etikai kérdésekkel és az iskolai könyvtárak strukturális támogatásának fontosságával. Magyarországon ezt jelenleg az Oktatási Hivatal Pedagógiai Oktatási Központjai töltik be – több-kevesebb sikerrel, régióként eltérően.

Az irányelvek figyelembe vételével, az iskolavezetéssel közösen kell tervezni, melyet megelőz egy részletes helyzetelemzés, majd szükségletelemzés, ezeken alapulnak a tervek, és a tervekhez meghatározzák a finanszírozást is.

A 3. fejezet *Az iskolai könyvtár emberi erőforrásairól* szól. A szolgáltatások gazdagságát és minőségét egyértelműen a humán erőforráshoz kötik. „Annak érdekében, hogy meg tudjon felelni az iskola közössége által támasztott tanulási és tanítási igényeknek, különleges fontosságú, hogy jól képzett és erősen motivált, az iskola méretének és a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott követelményeknek megfelelő számú szakember alkossa a könyvtár munkatársi gárdáját”⁸ Az ideális állapot az lenne, ha többen dolgoznának az iskolai könyvtárban, és a feladatokban képzett adminisztratív és technikai támogatást nyújtó személyzet segítené a könyvtárostánár munkáját, így elég ideje maradna a könyvtárpedagógiai munkákra és az együttműködésre más tanárokkal és könyvtárosokkal. Felsorolja azokat a kompetenciákat, melyek elengedhetetlenül szükségesek a feladatok ellátásához. Érdemes lenne részletesen összehasonlítani a Magyarországon most érvényes pedagógus értékelési rendszer kompetencia-területeivel és indikátoraival! A dokumentum többször is hangsúlyozza a pedagógiai-könyvtárosi ismeretek, készségek és képességek magas szintű és folyamatosan fejlesztett, elengedhetetlen együttesét. Részletesen tárgyalja a könyvtárostánár (pedagógus és könyvtáros egy személyben) és a segítő személyzet (könyvtáros asszisztens és önkéntes segítők) szerepeit, kompetenciáit és a munkakörhöz kapcsolódó etikai elvárásokat.

A 4. fejezet *Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásairól* szól. A legfontosabb, hogy nemcsak iskolai időben legyen elérhető, hanem a világhálón keresztül bármikor. A forrásközpontú modelltől elmozdulva tanulási térként határozza meg a könyvtárat, azon belül is tanulóközpontúnak kell lennie, és lehetőséget kell adni a csoportos tanulás különféle formáira. Mindezt támogatnia kell a könyvtár fizikai elrendezésének, a különféle funkcionális tereknek.

Ötféle teret határoz meg:

- tanulói, kutatói tér
- kötetlen olvasói tér
- oktatási tér: kisebb csoportok vagy akár egész osztály számára
- tér a csoportos munkavégzéshez pl. projektekhez
- ügyintézői és igazgatási tér.

A fizikai terek mellett a lehető legnagyobb mértékben kell az online hozzáférést biztosítani.

A terek mellett szól az állományfejlesztésről, állománymenedzsmentről. A gyűjtőköri szabályzatnak megfelelően gyűjteményt folyamatosan kell fejleszteni, különös tekintettel az elektronikus forrásokra: e-könyvekre, adatbázisokra, multimédiás oktatósomagokra. A szerzeményezésnél egyaránt gondolni kell a diákok és a tanárok igényeire. A gyűjtőköri szabályzat elkészítésénél együtt kell működni az iskolavezetéssel és a tanárokkal. Tükröznie kell az iskola speciális igényeit és érdeklődési körét, és figyelembe kell venni az iskolán kívüli társadalom sokszínűségét. A dokumentum megadja, hogy a gyűjtőköri szabályzatnak milyen részeket kell tartalmaznia. Külön tárgyalja a digitális forrásokkal kapcsolatos kérdéseket, kiemelve a tudatos tervezés-szervezés és hálózatos együttműködés jelentőségét és elkerülhetetlenségét, így növelve a források kiválasztásának, feldolgozásának hatékonyságát és minőségét, a kombinálási lehetőségeket - a lehető legjobb eredmények érdekében. Az állománygyarapítási irányelvek szerint egyaránt támogatni kell a tanulást és a szabadidős tevékenységeket. Javasolja, hogy a diákokkal együttműködve kell ezt elvégezni, hogy az állomány tükrözze érdeklődésüket és kultúrájukat. Mindez persze csak a források megosztásával, könyvtárközi kölcsönzéssel valósítható meg.

A következő fejezet a *programokról és tevékenységekről* szól az iskolai könyvtárban. A legfontosabb a könyvtár aktív bekapcsolódása az iskola életébe - minden területen. Az oktatás, az információs műveltség kialakítása mellett az élményszerző olvasás, a közös együttlét során a kutakodás, gondolkodás és problémamegoldás tanítása közben más módon tanulnak, és az így megszerzett tudás sokoldalúbb és tartósabb. A programok és tevékenységek sokszínűek, ezért meghatározzák, hogy a jól képzett könyvtárostannak az oktatási tevékenysége során milyen feladatokra kell összpontosítania:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- a média- és információs műveltség oktatása (pl. információs műveltség, információs készségek, információs kompetenciák, mediaközi műveltség),
- a kutatásalapú tanulás (pl. problémaalapú tanulás, kritikai gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése, az irodalom és a kultúra értékelése.

Ezután feladatonként részletesen bemutatja, milyen elvek szerint, milyen eszközökkel és módszerekkel lehetséges e feladatok hatékony megoldása. Magyarországon még kevésbé elterjedt az információs műveltség komplex szemléletű és gyakorlatú oktatása, és a

kutatásalapú modellek alkalmazása, melyekkel megalapozhatjuk az élethosszig tartó tanulás alapvető készségeit: tervezés, források felderítése és összegyűjtése, válogatás, feldolgozás, bemutatás, megosztás és értékelés. Példákat is hoz a jó gyakorlatokra. Az ajánlást érdemes összevetni saját munkánkkal, megvalósított feladatainkkal, módszereinkkel. Különösen érdekes és érdemes arra felfigyelni, mi mit teszünk másként és miért, vagy mik hiányoznak a gyakorlatunkból és miért? A könyvtárpedagógiai program megújítása előtt el kell gondolkodni ezeken az elemzéseinken, és új célokat kell megfogalmazni, terveket kell készíteni. Munkánkat nem elszigetelten végezzük, a tanárok támogatása hozzájárul az ő szakmai fejlődésükhöz is. A közös munkálkodás, az együtt tanítás négyféle megközelítést olvashatjuk az útmutatóban:

1. „Támogató tanítás (*supportive teaching*) – az egyik tanár játssza a vezető szerepet, a másik körben járkalva a teremben a diákok között segít egyenként, ahol szükség van rá. Úgy is utalnak erre, mint „egyik tanít/másik mozog” (*one teaches/one drifts*).
2. *Párhuzamos tanítás (parallel teaching)* – két vagy több oktató foglalkozik különböző csoportokkal a terem különféle részeiben. Úgy is utalnak erre, mint „állomásos tanítás” (*station teaching*).
3. *Kiegészítő tanítás (complementary teaching)* – az egyik tanár tanít valamit, ami kiegészíti és megerősíti a másik által oktatottakat. Például az oktató megmagyarázza a másik állításait vagy bemutatja a jegyzetelés technikáját.
4. *Párban oktatás (team teaching)* – két vagy több oktató együtt készíti az óravázlatot, tanít, mér és vállal felelősséget a diákokért vagy az osztályteremben vagy a könyvtárban, és egyenlően osztják meg a felelősséget, a vezetést és az elszámoltathatóságot.”⁹

A záró fejezet az iskolai könyvtár *értékeléséről és közönségkapcsolatairól* szól. Különösen fontosnak tartom itt a bevezető részt, melyben kutatásokra alapozva tesz több, fontos megállapítást, melyet Magyarországon is figyelembe kéne venni:

- „Számos kutatás bizonyítja, hogy egy jól felszerelt iskolai könyvtár, amelyben képzett iskolai könyvtáros dolgozik, pozitív hatással van a diákok tanulási teljesítményére.”
- „...a diákok teljesítményére legerősebb hatással az az iskolai könyvtár van, amelyben szakképzett, teljes állásban dolgozó könyvtáros található. Az iskolai könyvtárak pozitív hatásaira vonatkozó eredmények közé tartozik, hogy segítenek a teljesítménybeli lemaradást csökkenteni olyan diákoknak, akik szegény vagy kisebbségi környezetből jönnek és/vagy valamilyen hátránnyal élnek. A teljes állásban dolgozó képzett könyvtáros mellett az alábbi szempontok lényegesek az iskolai könyvtár a diákok teljesítményére gyakorolt pozitív hatásának elérésében: együttműködés, oktatás, ütemtervezés, hozzáférés, technológia, állomány, költségvetés és szakmai fejlődés.”¹²

Az értékelésnél elengedhetetlen a tényeken alapuló gyakorlat és az adatok elemzése - mindez a tevékenységek fejlesztése érdekében. Az értékelés során figyelembe kell venni a könyvtár környezetét és a könyvtáros önértékelését, de a használói véleményt is. Ezután bemutatja a könyvtár értékelésének megközelítéseit:

- a program minősége – Magyarországon ez a könyvtárpedagógiai program;

- az érintettek véleménye; belső és külső elégedettségi mérések: diákok, tanárok, szülők;
- a program tartalma: Milyen tanulási eredményeket várnak el a könyvtár oktatási tevékenységétől?
- a program hatása – az értékhozzáadásra fókuszálva; diákokkal folytatott interjúk és kérdőívek elemzésével;
- tényekre alapozott gyakorlat: kölcsönzési adatok, tanmenetek, foglalkozástervek, projektek megvalósulása, támogatása.

Az útmutató kitér arra, hogy miben segíthet az értékelés, miket mutat meg, és egy sikeres és jó értékelésnek milyen rövid és hosszú távú hatásai vannak. A közönségkapcsolatoknál a népszerűsítés és marketing lehetséges elemeiről szól, majd az érdekképviselő fontosságát, a döntéshozókra gyakorolt fontos hatását emeli ki, lokálisan és országosan is. Magyarországon ennek vannak hagyományai a kerületi-területi munkaközösségek és a Könyvtárostánárok Egyesületének tevékenységében, de a munkánk hatékonyságát fokozni kell.

Minden fejezet végén irodalomjegyzéket, *hasznos forrásokat* adnak meg, melyek legtöbbje elektronikusan is elérhető. A kiadvány végén *glosszáriumot* találhatunk, melyben a fogalmakat az IFLA útmutatójának alkotói és bírálói határozták meg. E fogalmi tisztázást már az útmutató elolvasása előtt érdemes megnézni. Külön szerepel egy *bibliográfia*, melyben a hasznos forrásokon kívül a még felhasznált vagy javasolt irodalmak találhatóak.

A könyv legvégén 5 melléklet kapott helyet, méltán.

- A) Melléklet: Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata (1999)
- B) Melléklet: Az iskolai könyvtár költségvetési terve
- C) Melléklet: A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei
- D) Melléklet: Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez (Kanada)
- E) Melléklet: Iskolai könyvtári értékelő lista iskolaigazgatók részére

A mellékletek egy az egyben nem mindig alkalmazhatók Magyarországon, hiszen eltérő a társadalmi környezet, a gazdaság fejlettsége, a jogi szabályozás, az oktatás rendszere. Ezért a Könyvtárostánárok Egyesületének elnöksége tervezi, hogy a mellékletek egy részét a magyar viszonyokra adaptálja. Az adaptálás után – reményeink szerint – lehetővé válik a könyvtárostánár saját elemzéseinek elvégzése, a használói és oktatásirányítási értékelést kiegészítendő. Az elnökség tervei szerint országos mérések lesznek majd, illetve az útmutató részletes megvitatására kerül sor az elkövetkezendő szakmai napokon.

Külön tanulmányt érdemelne az előző „útmutató” (Az iskolai könyvtár mindenki számára a tanítás és tanulás színhelye. Végrehajtási elvek az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozatához¹³) és a mostani változat részletes elemzése. Milyen eltérések, hangsúlyeltolódások vannak? Milyen szó és fogalomhasználat jellemzi a két dokumentumot? Mi az, ami egyre hangsúlyosabbá válik, akár új fejezetként megjelent, és mi tűnt el, vagy olvadt bele más fejezetekbe? Mindezeket most csak gondolatébresztőnek száonom, mert meghaladja a jelenlegi írás célját: az ismertetést.

Köszönet illeti mindazokat, akik elősegítették, támogatták e kiadvány megjelentetését: a Nemzeti Kulturális Alapot, az OFI-t, az OPKM-et, a Könyvtárostánárok Egyesületének elnökségét. Ezúton is hálásan köszönjük Bognárné dr. Lovász Katalin fordítói munkáját, valamint dr. Murányi Péter lektor segítségét!

A magyar fordítás megjelenésével és elektronikus hozzáféréssel reméljük, hogy minél több érintetthez, érdeklődőhöz jut el ez a fontos szakmai dokumentum. Olvasásával, feldolgozásával és ajánlásainak alkalmazásával jobbá válhatnak az iskolai könyvtárak, a könyvtárosok, és még tudatosabban képesek szolgálni a használói igényeket, a korszerű oktatás ügyét.

Szakkári Klára

IFLA Iskolai könyvtári útmutató/ írta az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciójának Állandó Bizottsága, szerkesztette Barbara Schultz-Jones és Dianna Oberg : 2. átdolgozott kiadás, 2015. június : magyarra fordította Bognárné Lovász Katalin. Bp.: Könyvtárostanárok Egyesülete, 2016. 76 p.

Jegyzetek

1. <http://www.ifla.org/publications/node/9512> [2017. január 30.]
2. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> [2017. január 30.]
3. <http://www.ktep.hu/iranyelv> [2017. január 30.]
4. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> 17-42. p. [2017. január 30.]
5. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 9.p. [2017. január 30.]
6. D melléklet: ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez: <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 70-71. p. [2017. január 30.]
7. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 11-12. p. [2017. január 30.]
8. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 16. p. [2017. január 30.]
9. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 18.p. [2017. január 30.]
10. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 26. p. [2017. január 30.]
11. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 48. p. [2017. január 30.]
12. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 50. p. [2017. január 30.]
13. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> 17-42. p. [2017. január 30.]